

Neznámá korespondence Josefa Bohuslava Foerstera a Františka Bílka

JANA FOJTÍKOVÁ

I. Josef Bohuslav Foerster a František Bílek

Život Josefa Bohuslava Foerstera (1859–1951) byl bohatě naplněn skladatelskou tvorbou, pedagogickou a hudebněkritickou činností a později i povinnostmi vyplývajícími z jeho působení v čele významných kulturních institucí. Přes značné vytížení v hudební profesi však Foerster nenechával ležet ladem ani své další umělecké vlohy – dar slova a nevšední výtvarný talent. Vedle skladatelského odkazu zanechal i rozsáhlé malířské dílo.¹ Neprošel sice odborným školením, ale osobně znal většinu předních českých malířů své doby, navštěvoval jejich ateliéry a učil se pozorováním jejich práce.²

K okruhu Foersterových přátel z řad výtvarných umělců náležel od roku 1899 také František Bílek (1872–1941). V tomto roce se Foerster a Bílek poprvé setkali, ale bezpochyby o sobě věděli již mnohem dříve. Roli prostředníka sehrál Foersterův mladší bratr Viktor, Bílkův spolužák na Akademii výtvarných umění, kde oba navštěvovali ateliér prof. Maxmiliána Pirnera.³ Foerster se o Bílkovi dozvídal „z vypravování svého bratra“ a není důvod pochybovat o tom, že stejnou cestou se dostávaly informace i opačným směrem. Když na podzim 1890 obdržel osmnáctiletý Bílek stipendium mecenáše Vojtěcha rytíře Lanny a začátkem následujícího roku odjel v doprovodu Zdenky Braunerové do Paříže, s Viktorem Foersterem si dopisovali. Korespondence neustala ani v době, kdy musel Bílek předčasně ukončit svůj pařížský pobyt poté, co stipendijní komise příkře odmítla jeho práce (mj. plastiky *Golgota* a *Orba je naší viny trest*) a zbytek stipendia mu byl odejmut. Na podzim 1892 se Bílek vrátil

Tento příspěvek vznikl za finanční podpory Ministerstva kultury v rámci institucionálního financování dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace Národní muzeum (DKRVO 2014/44, 00023272). Galerii hlavního města Prahy náleží poděkování za poskytnutí ikonografických materiálů vztahujících se k Františku Bílkovi.

1) Soupis malířského díla J. B. Foerstera publikoval KUDRNA, Miroslav: *Josef Bohuslav Foerster. Slyšet obrazy. Malířské dílo. Úvahy nad kronikou života skladatele – výtvarníka*, Studie Národohospodářského ústavu Josefa Hlávky, č. 3/2012, Praha 2012. O výtvarné části pozůstalosti J. B. Foerstera viz FOJTÍKOVÁ, Jana: *Pozůstalost Josefa Bohuslava Foerstra*, Musicalia, roč. 2, 2010, č. 1–2, s. 13–16 (anglická verze s. 31–34).

2) Viz FOERSTER, Josef Bohuslav: *Čeští výtvarníci*, in: Poutník, L. Mazáč, Praha 1942, s. 286–289.

3) Viktor Foerster (1867–1915) je pozoruhodnou, i když dnes téměř zapomenutou postavou českého výtvarného umění; věnoval se převážně sakrální malbě, ale jeho největší přínos spočívá v obnovení mozaikářského umění u nás. Podrobnou studii o Viktoru Foersterovi uveřejnil HEMELÍK, Martin: *„Jsem nijaký, to snad ten pravý název, drahý Františku...“*. *Několik poznámek o vztahu Františka Bílka a Viktora Foerstera a díle tohoto pozapomenutého tvůrce*, in: Víra a umění Františka Bílka. Sborník projevů pronesených na konferenci k 70. výročí úmrtí umělce (6. 11. 1872 – 13. 10. 1941), Praha 2012, s. 89–119. Soupis obrazů a kreseb z pozůstalosti Viktora Foerstera vypracoval KUDRNA, Miroslav: *Výtvarné dílo Viktora Foerstra (1867–1915) aneb Umění cestou k nejvyššímu poslání*, soukromý tisk, vydal Hilar Myslík, Jihlava 2012.

Josef Bohuslav Foerster

Fotografie / Photograph, Jaroslav Adam, Praha, 19. 10. 1903 / Prague, 19 Oct. 1903

NM-ČMH, č. př. / Acquisition no. 46/98

Vídni v roce 1898. Část kritiky v něm spatřovala „zcela zvláštní, v naší plastice nevidanou a neobyčejnou osobnost“,⁸ či dokonce „nejoriginálnějšího umělce českého vůbec“.⁹

z Paříže zpět do rodného Chýnova.⁴ Po roce byl povolán na jednoroční vojenskou službu do Jindřichova Hradce. Viktor Foerster od počátku usiloval přimlouvami u vlivných osobností uměleckého světa o Bílkovo propuštění z vojny, avšak marně. Sám v té době cestoval a studoval, ale s Bílkem byl stále v písemném spojení.⁵ V roce 1896 navštívil J. B. Foerster z Viktorova podnětu ve Vodňanech Julia Zeyera a předal mu Bílkovy zápisky náboženských úvah. Předznamenal tak Bílkovo osobní seznámení s básníkem, které mělo pro Bílkův další umělecký vývoj zásadní význam.⁶

Ve druhé polovině devadesátých let vstoupil František Bílek úspěšně na českou uměleckou scénu. Od roku 1896 vycházely reprodukce jeho výtvarných prací a úvahy o umění v časopisu *Katolické moderny Nový život* (1896–1907).⁷ Zúčastnil se výstav Krasoumné jednoty a Spolku výtvarných umělců Mánes, svými díly byl zastoupen i na prvním výstavě vídeňských secesionistů ve

4) Chýnov u Tábora.

5) Viz HEMELÍK, op. cit. v pozn. č. 3, s. 94–96.

6) Srov. MRÁZOVÁ, Marcela: *Život a dílo Františka Bílka. Chronologický přehled*, in: František Bílek (1872–1941), ed. Haňa Larvová, Galerie hlavního města Prahy, Praha 2000, s. 315–349, zmínka o J. B. Foersterovi na s. 317; též HEMELÍK, op. cit. v pozn. č. 3, s. 97.

7) *Katolická moderna* je název pro hnutí, které působilo od poloviny devadesátých let 19. století a v prvním desetiletí 20. století. Sdružovalo literárně činné katolické duchovní, jejichž snahou bylo pozvednutí úrovně české katolické literatury a její přiblížení soudobým literárním proudům. František Bílek se stal hlavním výtvarníkem spolupracujícím s *Katolickou modernou*; publikoval své práce v časopisu *Nový život* po celou dobu jeho trvání (1896–1907).

8) MÁDL, Karel Boromejský: *Umění včera a dnes. Pětadvacet výstav „Mánesa“*. *Kronika deseti let 1898–1908*, Praha 1908, s. 13, citováno podle MRÁZOVÁ, op. cit. v pozn. č. 6, s. 318.

9) BOUŠKA, Sigismund: *Bílkův dům*, in: *Nový život* IV, 1899, s. 49, citováno podle MRÁZOVÁ, op. cit. v pozn. č. 6, s. 319.

V roce 1898 si Bílek v Chýnově postavil podle vlastních návrhů dům s ateliérem. V následujících letech v Chýnově často pobýval i Viktor Foerster. V létě 1899 pracoval v Bílkově ateliéru na zakázce křížové cesty pro chrám sv. Bartoloměje v Pelhřimově, a tehdy zde Františka Bílka osobně poznal i Josef Bohuslav Foerster. V té době působil Foerster již šestým rokem v Hamburku, odkud ale pravidelně, zejména v letních měsících, zajížděl do Čech. Za Foersterovy první návštěvy v Chýnově se zrodilo přátelství, trvající pak více než čtyřicet let a ukončené až Bílkovou smrtí. Avšak zatímco vazby F. Bílka k jiným osobnostem z jeho blízkosti jsou již v mnoha směrech prozkoumány a doloženy edicemi korespondence,¹⁰ jeho přátelský vztah s J. B. Foersterem dosud unikal pozornosti muzikologů i historiků umění.

II. Korespondence

O mnohaletém blízkém vztahu mezi J. B. Foersterem a F. Bílkem podává svědectví vzájemná korespondence obou umělců, uchovávaná ve dvou sbírkových fondech Národního muzea – Českého muzea hudby (dále NM-ČMH):

V pozůstalosti Josefa Bohuslava Foerstera se v rozsáhlém oddílu přijaté korespondence mezi stovkami dopisů od různých pisatelů nachází také 18 dopisů, 4 pohledy a 1 kartička pohlednicového formátu, které Foersterovi napsal František Bílek, a 3 dopisy od Bílkovy ženy Bertý Bílkové-Nečasové. O existenci tohoto souboru písemností odborná veřejnost donedávna nevěděla, poněvadž Foersterova pozůstalost není zatím běžně poskytována ke studiu z důvodu probíhající systematické evidence.¹¹

10) *Dopisy Otokara Březiny III. Františku Bílkovi*, ed. Vilém Nečas, F. Borový, Praha 1932; *Básník a sochař. Dopisy Julia Zeyera a Františka Bílka z let 1896–1901*, ed. Josef R. Marek, Za svobodu, Praha 1948; *Sigismund Bouška Františku Bílkovi (korespondence z let 1895–1916)*, eds. Zuzana Pokorná – Iva Janáková, Praha 1992; *Korespondence Katolické moderny. Dopisy Františka Bílka a Karla Dostála Lutinova z let 1896–1923*, eds. Štěpán Kohout – Pavel Marek – Oldřich Svozil, Gloria, Rosice 2007; *Číslo jednací – láska. Vzájemná korespondence Jakuba Demla a Františka Bílka. Kniha I 1901–1906, Kniha II 1912–1928*, ed. Iva Mrázková, Dauphin, [Praha] 2012.

11) Foersterova pozůstalost je evidována chronologicky pod číslem přírůstku (dále č. př.) 46/98, systematická evidence je ve stadiu rozpracování a materiály zatím nejsou opatřeny inventárními čísly (dále inv. č.). Podrobněji o pozůstalosti viz FOJTÍKOVÁ, op. cit. v pozn. č. 1, s. 6–21 (anglická verze s. 22–35).

František Bílek při práci v ateliéru / František Bílek at work in his studio

Fotografie, 30. léta 20. století / Photograph, 1930s
Galerie hlavního města Prahy, bez signatury / Prague City Gallery, uncatalogued

Jako protějšek k Bílkovým dopisům dochovaným ve Foersterově pozůstalosti je v úseku nenotových archiválií uložena také kolekce 33 Foersterových dopisů zaslaných Františku Bílkovi a dopis ze 14. října 1941, který je kondolencí Bertě Bílkové k manželovu úmrtí. Dopisy pocházejí z pozůstalosti Františka Bílka a do někdejšího hudebního oddělení Národního muzea je po smrti své matky předala Bílkova dcera Berta Mildová-Bílková již v roce 1964. Krátce nato byly zkatologizovány a zpřístupněny tak pro bádání.¹² Ani tyto dopisy však dosud nebyly odborně využity.

Počátek korespondence mezi J. B. Foersterem a F. Bílkem je možno s největší pravděpodobností klást do roku 1899, kdy se oba umělci také osobně seznámili. Avšak ze dvou důvodů je při určování chronologie namísto určitá rezervovanost. Korespondence v Českém muzeu hudby totiž zjevně není kompletní – v dopisech z obou stran se objevují narážky na situace, na něž z opačné strany nenacházíme odpovědi. Jistou potíž přináší také skutečnost, že bezmála polovina Bílkových dopisů, převážně z počátku písemného styku s Foersterem, neobsahuje dataci. Postrádá ji bohužel i Foersterův dopis, který je patrně nejstarším z dochovaných, a přesné časové určení by zde tedy bylo obzvláště cenné. Hned v jeho první větě jsou obsaženy náznaky svědčící o neúplnosti korespondence. Foerster se zmiňuje o svém dřívějším pozdravu a Bílkově odpovědi na něj. Avšak ani Foersterův „pozdrav“ (byl snad jen ústním vzkazem?), ani odpověď, kterou Bílek „poslal“ nejsou v muzejních souborech dochovány:¹³

Josef Bohuslav Foerster Františku Bílkovi, nedatováno [1899?]¹⁴

Drahý příteli Františku,

ze slov, která jste mi poslal odpovědí na můj pozdrav, promluvila ke mně Vaše duše.

Znal jsem ji z Vašich děl a skutků, znal ji z vypravování svého bratra, a obraz, který jsem si o ní učinil, byl správný.

Pozdravoval jsem Vás často v nitru svém, Vás neznámého a přece mého bratra, neboť jsem dobře věděl, že jsme spřízněni. Vaše dobrota nevyloží mi slova ta v neskromnost, nedal mi Bůh té vzácné hrůvny jako Vám, to dobře vím. Ale dal mi, a buď za to chválen i veleben, schopnost pochopovat, co jiní, vyvolení Jeho a bližší Jemu, životem i prací hlásají.

Tak tedy jdu k Vám, můj Františku, v lásce bratrské a líbám Vás v duchu, Vás Vyvoleného.

V lásce Váš, nyní a provždy,

Josef

Dopisy z prvních let Foersterových a Bílkových kontaktů odhalují podstatu okamžitých vzájemných sympatií a základ jejich dlouhého přátelství. Byli si blízcí díky hluboké duchovní spřízněnosti vycházející z obdobně založeného náboženského cítění, které se rozvíjelo u obou shodně již od raného mládí. Oba pocházeli z přísně katolických rodin. František

12) Dopisy jsou evidovány chronologicky pod č. př. 76/64, systematicky pak v souvislé řadě inv. č. NM-ČMH G 3453 – G 3486.

13) Poznámka k přepisu korespondence: Vybrané dopisy jsou přepsány vždy v úplnosti, původní členění textů do řádků je upraveno. Tvaroslovné zvláštnosti originálních textů ponechávám, výrazné odchylky od současného pravopisu vyznačuji v hranatých závorkách, interpunkci upravuji podle platných pravidel, drobné chyby jsou opraveny bez vyznačení.

14) NM-ČMH, inv. č. G 3453.

se od dětství až do jinošského věku v chýnovském kostele podílel na bohoslužbě jako ministrant.¹⁵ Také „Josífek“ měl jako syn ředitele kůru kostela sv. Vojtěcha a předního propagátora cecilíánské reformy církevní hudby Josefa Foerstera (1833–1907) záhy příležitost vnímat sugestivní atmosféru chrámu, mysterium katolického obřadu i velebnost chrámové hudby.

Bílek od raného mládí prožíval stavy extáze a mystického vytržení, při nichž vídal Krista i Pannu Marii a pociťoval Boží přítomnost.¹⁶ Jeho dopisy jsou plné vášnivých vyznání lásky k Bohu a svědectví o vlastním intenzivním vnímání Boží existence. Zjištěně patetický způsob vyjadřování je pro Bílka v tomto období charakteristický – podobný ráz má i jeho korespondence s Juliem Zeyerem nebo Otokarem Březinou, stejně jako jeho texty uveřejněné v časopisu *Nový život* (*Confíteor umění, Za pravdou*) i jinde.

Následující dopis je psán na dopisním papíru, v jehož záhlaví je fotografie Bílkova domu v Chýnově a pod ní vytištěná lokace:

František Bílek Josefu Bohuslavu Foersterovi, Chýnov, nedatováno [podzim 1899?]

V CHÝNOVĚ u Tábora, dne [tisk, datum nedoplněno]

Josefe můj, má drahá duše, když předevčírem četl jsem Váš cenný dopis ke mně, tak zaslzel jsem, až nitro hnulo se mi celé; a řekl jsem Pánu: Ty leješ balsámu v mé rány, které smrt již volaly, a tak cennou, předrahou duší, že nebudu toho hoden nikdy.

Když vemou člověku ženu, dítky, rodiče oba a vše, vše co měl a co „jeho“ se mohlo zvat, to všechno nevyváží ztrátu, jakou pociťuje ten, koho (třeba jen zdánlivě) Bůh opustil. A já to cítil bolně tak, že jsem umírat již se viděl, ba již si umřít přál se slzami té lásky k Němu, jakými i v těch trpných chvílích plně měl jsem oči. Josefe můj, tak bych chtěl se schoulit na Vaše věrná prsa; a před Vámi netajil bych slz, zaplakal bych si bez ostychu k Němu láskou. Je mi Bůh vším, co žije mým nitrem, je mi tím, co drží mne v lásce k lidu Jeho, je mi vším. Vy to, můj drahý, pochopíte, co mi je Bůh; ba více povědí Vám o tom mé slzy.

Josefe můj, tam na Golgotě nebylo tak velkého utrpení, jako v olivetské zahradě. A větší utrpení tohoto bylo zase na poušti v pokušeních. A nad to ještě trpnější byl děj, když na počátku „slovo stalo se tělem“, ba když „bylo u Otce a dříve než byl svět, a když svět proň učiněn jest“. A přec jen po „Bože, proč jsi mne opustil“, následovalo hned – „dokonáno jest“. Kdyby mne Bůh opustil, jsem ztracen, dokonám!

Naše setkání! Radoval jsem se dlouho pod jeho výsluním. Ale více budoucímu setkání se našemu žiji. Kdy to bude, a bude-li vůbec kdy? Hrávám Vaše písně s Viktorem, abychom Vás měli mezi sebou. A zní mi vše dlouho vždy; též „jak jsme ji nesli ku hřbitovu“. Ach, Josefe můj, odpusťte mi; odpusť mi i Ty, můj Bože, a nech mne umřít. Smrt je tak plna života, a umírání tolik radostných slz plno; a nebe? nebe pak nemá, nezná slz. Chvěji se pod tíhou každého dne, a život další mi jen šíleným smíchem kyne.

Ó Bože můj, přijmi mou slzu, jenž [!] přetekla z toho zdroje lásky, jímž nitro moje přeplněno. Josefe můj, chtěl bych se dát cele v oběť s poslední své duše kapkou síly pro dobro lidu, jež pro Boha tak jsem si oblíbil; ale Bůh mou oběť dosud nepřijal; naopak se chvěji, že vede, vhání mne

15) Viz FOŘTOVÁ, Zlata: *František Bílek a hudba*, in: *Víra a umění Františka Bílka*, op. cit. v pozn. č. 3, s. 77.

16) O Bílkově prožívání extatických stavů v době jeho pařížského pobytu viz MRÁZOVÁ, op. cit. v pozn. č. 6, s. 316; též LARVOVÁ, Hana: „*Zda-li kdo může chápat snahu Husovu lépe...*“. *Jan Hus v díle Františka Bílka*, in: *Víra a umění Františka Bílka*, op. cit. v pozn. č. 3, s. 21–22.

svou láskou tam, kde je mi úzko, kde je mi tak vzdáleným. Josefe můj, jak rád Vás mám! Tato slza má patří Vám, má věrná, dobrá duše.

I když je Foerster ve svém projevu uměřenější, je zřejmé, že v něm Bílek od první chvíle našel mimořádně chápatou bytost. Foersterův dopis z října 1899 odráží hluboké dojmy z prvního setkání s Bílkem.¹⁷ Jako protiklad k chýnovským zážitkům podává svědectví o svém životě v Hamburku, který vnímá jako neutěšený:

Josef Bohuslav Foerster Františku Bílkovi, Hamburk, 6. 10. 1899¹⁸

V Hamburku 6/10 99

Můj drahý Františku,

jak jste si asi vykládal mé dlouhé mlčení? Jak můj zdánlivý nevědek? Prosim jenom ne lhotejností. Vše jiné bylo by spíše pravdou. Ale já chci, abyste viděl do mého nitra a nemusil shledávat příčiny sám. Vězte: dojem, který na mne učinila a ve mně vzbudila návštěva v Chýnově, byl tak mocný, tak silný a nezvyklý, že musel jsem, abych zažil vše, vyčkati doby dnešní, doby práce a návratu k povinnostem, které mi zabezpečují existenci.

Musel jsem se vrátiti z toho vytržení nadzemského ku hroudě, po níž táhnu svůj pluh, aniž bych věděl, zda vedu dobře svoji brázdou, aniž bych měl přesvědčení, že vedu ji plodnou zemí.

- Vy šťastný! Hle, sen nejkrásnějšího života je Vám údělem. Nejsladší harmonii v duši, sám a silen, opřen o Slovo Sváté a ze Síly čerpaje sílu svoji, zachycujete své sny, dáváje jim podobu nejrůznější, zachycujete své touhy, své modlitby: slovem, pérem i dlátem.

A tak stoje ve světě a přece mimo svět, křídla volná jako pták vznášející se do nebes, vzlétáte výše, nežli onoho donášejí křídla. A zatím jde svět kolem a čas, ale ruch nedotýká se Vašeho sluchu uniklého zemskému. Já zatím bloudím v obrovském městě, ve chvatu a shonu obchodníků, mezi lidmi, kteří se dívají na umění jako na luxus a nechápou je jinak, nežli jako zábavu bez vyšších cílů.

V tom chvatu a lomozu zachvácen strojem pracuji. Dopoledne po hodinách, odpoledne v přípravách, a večer, v době sezóny, téměř denně utrácím v povinnosti žurnalistické. Nevyspalý, neboť musím po produkci do noci psáti, unaven usedám kradmo ku své práci, v těch chvílích, kdy jiní odpočívají, posílám [!] duši svoji hledati manu nebeskou...

Ó moci tak jednou žíti, jako Vy, jen té práci své, jen svojí touze, jen sobě a sebou jiným, všem! Ale to jsou plané sny. V poměru k Vám, můj Františku, jsem stár, a umění moje neuživí leda hrst vyvolených...

Co jsem si tedy z Chýnova přinesl? Snad závist? Touhu, abych mohl podobně Vám žíti? Nikoliv. Přinesl jsem si dojem vzácný a hluboký, jenž zůstavil ve mně vzpomínku plnou nevýslovné krásy. Jako poutník, jenž putoval k zázračnému obrazu a teď v mysli i srdci chová podobu, tak obracím se já v myšlenkách k Vám: ne v závisti, ale v lásce. A touha, žíti jako Vy, jen v jednom smyslu mne ovládla, ve smyslu čistě lidském. Víím, kde hledal jste Vy svůj veliký vzor, vzor nedostížitelný, víím, že nikdy nedosáhnou oné vznešené výše, ale „kde nestačí síly, i vůle chvályhodna“. A ty roztržitěně

17) Svoji první návštěvu Chýnova vylíčil Foerster v kapitole nazvané *V Chýnově*, in: *Poutník v cizině*, Orbis, Praha 1947, s. 106–108.

18) NM-ČMH, inv. č. G 3454.

paprsky vůle sbírám, shledávám, a zdá se mi, že život i tou vůlí je cennějším, která nestačí ku vykonání skutků.

Tak, můj drahý Františku, tak asi vzpomínám na Vás a ty krásné letní dny plné tajemné poesie a čistoty, jež jsem zažil v Chýnově.

Co Vám více říci? Máte zájem pro moji práci? Nepochybuji o tom, ale to až jindy.

Zatím budu se těšiti čísti za čas několik slov vytrysklých z Vaší duše. Snad najdete Vy chvíli vhodnou, kde zatoužíte po tom sděliti se mnou dojem svůj. Snad svěříte i Vy mně, co zbylo Vám ve vzpomínkách na naše první setkání.

První? Ne, ne, znal jsem Vás, Vaši podobu duševní, a přece když viděli [!] oči mé, chápal jsem jasněji a plněji. Člověk!

A teď, můj drahý Františku, buďte zdrav a šťasten. Je krásnou úlohou hvězdy zářiti tisícům. Sviťte světlem nebeským.

Líbám Vás v úctě i lásce.

Vždy Vaš a s Vámi

Foerster

V létě roku 1900 navštívil Foerster Bílka podruhé. V dopisu z počátku září vzpomíná na svoji první návštěvu, kdy zastihl Bílka na počátku práce na *Ukřižovaném*, o rok později již viděl dokončené dílo.¹⁹ Obdivuje také Bílkovu vizionářskou schopnost, kterou považuje pro sebe za nedostupnou:

Josef Bohuslav Foerster Františku Bílkovi, Hamburk, 7. 9. 1900²⁰

V Hamburku 7/9 1900

Můj drahý Františku,

Viktorek psal mi, že jste na cestě k domovu. Trpěl jste mnoho v minulých dnech, to se mnou také sděluje. Můj drahý Františku, je to již údělem naším trpěti. V utrpení je velké tajemství a mně se vždy zdá, že je v něm jediná cesta jdoucí k nebi. A s vědomím tímto, s pochopením účelnosti, mění se slzy bolesti v slzy radosti a my „chlubíme se svými ranami“.

Ach, Vy to vše jistě stejně pociťujete jako já, a duše Vaše noří se hlouběji v tajemství nežli moje, neboť já na prahu stojím a jen tehdy mohu nahlédnouti, když ruka vyvolená pozvedne závoj! A Vaším drahým rukám za ten dar milosti děkuji, a za tím účelem Vám tyto řádky píšu, abyste z nich vyčetl můj dík nejvroucnější! Málo jsme se viděli letos, ale i ta doba stačila, aby mi připamatovala dny loňské, kde jsem Vás poprvé viděl a s Vámi se potěšil. Tehdy u započatého, letos u dokončeného díla Vašeho jsem stál a dýchal posvátnost Vaší umělecké dílny a s hlubokým dojmem v srdci ji opouštěl. Za vše, za tyto dary nevýstižné ceny, přijměte můj dík nejvroucnější. A dobrotivý Bůh žehnej dále Vašemu životu a Vaší práci. A uveď Vás na výsluní vnitřního míru, jenž znamená největší dosažitelné pozemské štěstí.

V lásce vždy Vaš

Foerster

19) Bílkovo slavné dílo *Ukřižovaný* (též *Krucifix*) je od roku 1926 umístěno ve Svatovítské katedrále na Pražském hradě.

20) NM-ČMH, inv. č. G 3458.

V několika dopisech z této doby jsou obsaženy zmínky o Bílkově zálibě v hudbě. Hrál dobře na flétnu. V letech, kdy v Chýnově pobýval Viktor Foerster, výborný klavírista a varhaník, našel v něm Bílek zdatného partnera pro společné muzicírování. Později Viktora u klavíru nahradila Bílkova snoubenka a posléze manželka Berta. Jestliže celoživotní láskou skladatele J. B. Foerstera bylo výtvarné umění, výtvarník Bílek naopak miloval hudbu a pravidelně ji pěstoval. V níže citovaném dopisu, psaném snad koncem roku 1900, Bílek píše: „Promluvil jste posláním své k nám práce. Jak rádi ji budeme hrát!“ Také Foerster se v *Poutníkově* zmiňuje, že obohatil Františkův a Viktorův repertoár vlastní skladbou pro flétnu a varhany, kterou ale blíže nespecifikuje. Mohlo by se snad jednat o *Andante religioso* v úpravě pro uvedené obsazení, v autografu datované 7. 12. 1900.²¹

František Bílek Josefu Bohuslavu Foersterovi, nedatováno [prosinec 1900?]

Josefe milý, druhu můj a příteli, který mi jen v dobách nejsvětějších připadá v mysl. A když přicházíte mi na mysl v těžkých, nesnesitelných dobách, dělá se mi volněji tu chvíli, takže dlouze a volněji vydechnouti mohu pro delší zas cestu Golgothy.

Josefe můj, slyšte mne, či spíše, „moji důvěru“: Vím, neutajím a netajím to, ba veřejností to již hromově zní, jak je mi – Pán Bůh drahým! Vře mi celé nitro k Němu žitím, nemám nic, nic v světě krom Jeho; a nebojím se ničeho, ničeho jen viny proti Němu. Radost mám, vane-li Jeho dech kol mně [!] nebo ke mně. A když vede mne, a když učí mne, a z lásky když obejmě mne, tu bolestí až kvičím, protože On Velký tak velké ruce má, a ty když obejmou mne chrousta, kvičím. Ale prosím za tu bolest u Něho. Ona mne zbavuje zla i pokušení, ona mne očisťuje a posilňuje ke konání svatě Jeho vůle, což mne potom v Pravdě blaží. Ó kéž mne živí bolestí! Ale – ach – bolest jenom jedna sžírá mne, jenom jedna bolest pro mne žije ještě, a to je vina, hřích proti Němu. A za [?] tu chvěji se bázní před Ním i před tou bolestí: bojím se vždycky, že Jemu umru. – Ale i kdybych mu umíral, přec bych (jsem jist) nejlepší láskou k Němu se modlil!! – Však On to ví! Odpusťte, že tak píši, vždyť Vy to vše lépe víte. Odpusťte, že ve svou k Vám rozmluvu své a naše blaho – Jeho – vtáhl jsem: Chtěl jsem, aby – „On byl mezi námi“!

Promluvil jste posláním své k nám práce. Jak rádi ji budeme hrát! Ještě jsme ji nemohli zahrát, protože já neměl času; ale těšíme se upřímně.

Buďte zdraví s milou paní manželkou a šťastni o svátcích! Ostatně: co je to štěstí? Nepozůstává-li pouze v tom, že spokojen je člověk se samým sebou? A Vy přec oba tak hodní Jste. Proto Bůh žehnej Vašemu štěstí! Josefe můj, tak vřele, tak upřímně Vás objímám. Josefe můj, kéž Bůh je vždycky se všichni námi!

– Ó zůstaň s námi!

Převažujícím obsahem dopisů z let 1899–1900 jsou duchovní meditace, ale tu a tam se objeví i sdělení z osobního či pracovního života. Začátkem května 1901 se Foerster raduje nad Bílkovým úmyslem se oženit.²² V listopadu téhož roku prosí Bílek Foerstera o přímluvu u ředitele Národního divadla Gustava Schmoranze, aby mu byla svěřena práce na trigách:

21) Viz FOERSTER, Josef Bohuslav: *V Chýnově*, in: *Poutník v cizině*, op. cit. v pozn. č. 17, s. 106. Úprava skladby *Andante religioso* pro flétnu a varhany byla nalezena v souvislosti s přípravou katalogu notových autografů J. B. Foerstera obsažených ve skladatelově pozůstalosti, viz FOJTÍKOVÁ, Jana: *Josef Bohuslav Foerster. Svědectví pramenů. Nový soupis hudebního díla*, Studie Národohospodářského ústavu Josefa Hlávky, č. 4/2012, Praha 2012.

22) NM-ČMH, inv. č. G 3459.

František Bílek Josefu Bohuslavu Foersterovi, Chýnov, 21. 11. 1901

Chýnov 21. XI. 1901.

Josífku můj milý,

dnes nejsem k Vám hodným, dnes mimo psaníčko přítulné své k Vám vkládám v řádky své i prosbu; promiňte mi to, prosím! Mnoho hovoříváme s nevěstou mojí o Vás, která si Vás a Vaší práce tak velice váží, s kterou jsme každou hru na varhany i piano začali anebo skončili s prací Vaší. A těšíme se, že nás navštívíte jednou, a že nám přítelem ostanete.

Nedávno stálo v novinách, že se vejde ve vyjednávání s některým umělcem o provedení oněch „trig“ na národním [!] divadle. Vzpomněl jsem, že máte pana ředitele Schmoranze jako přítele, který by na přímmluvu Vaší i za mne přimluvil se, by mi byla práce ta svěřena. Je práce dost málo; a když je, tak Ti, kteří jsou bližší, obdrží ji. Jestli byste laskavě (a možno hned) p. ředitele Schmoranze] o přímmluvu požádal lístkem nějakým, byl bych Vám vděčen.

Proč se musíme tak o ty kůrky a kosti odpadlé s jiných stolů drát? Proč jsme my tvořící tou věcně vztaženou rukou prosící, když prací svou královské světu přinášíme dary? Prací svou dáváme se celí i s tím nejdrazším, co chová naše nitro; a přec musíme u cest stát a prosit, by se svět bezcenný dal objat cenným obejmutím naším. Jsme královskými dárci i bezcenným světem! A až svět se stane královským a dárci zbytečnými – „bezcennými“ –, nebude nás ni naši prosící, vztažené ruky.

Tolik objímám Vás! Tolik mám Vás rád!

František

Foerster vzápětí odpověděl, že již odeslal řediteli Schmoranzovi dopis.²³ Jeho přímmluva ale nevedla k zamýšlenému výsledku a Bílek tuto zakázku neobdržel.

V roce 1903 přesídlil Foerster z Hamburku do Vídně. Z následujících let jsou dochovány jen tři dopisy: Bílkova gratulace z 6. března 1905 k úspěchu prvního provedení Foersterovy orchestrální suity *Cyrano de Bergerac*,²⁴ Foersterova kondolence z 12. prosince 1907 k úmrtí Bílkova otce²⁵ a Bílkova odpověď na ni, spojená s rodinnými zprávami a přáním do nového roku:

František Bílek Josefu Bohuslavu Foersterovi, nedatováno [po 12. 12. 1907]

Milý Josífku, milá, dobrá duše,

vyhledal Jste mne svým slovem laskavým, abyste mi tiskl ruce pro rýhu, kterou na vodách mých brázdila Vyšší Vůle, když pro Ni tatínek náš odcházel. Děkuji Vám, milý, že na mne nezapomínáte.

Byla Vůle Boží zde vysvobozující, ukrátila dlouhé trápení milého zesnulého i naše trápení se pro něho. A víte, jak neklidné jsou hladiny vod našich, nedovolí dlouhé chvíle, by člověk se mohl nad osudnou onou „rýhou“ zamyslit; štvou k povinnému zachránění se před utonutím a k povinnému dojití cíle.

Vzpomínáme s Bertičkou na Vás i na milostivou paní; zvláště však vzpomínáme, Josífku, na Vaše – dítě. My letos (19./IV.) také obdrželi chlapečka; spomocníček malý v dílně u mého díla. Co nadějí výživných skýtá den každý! A což děvenka Bertička, ten andělíček můj sladký! Zdrávi jsme s vzácnou manželkou mojí; pokud zdrávi jsme, snáze vzdorujeme vichřicím a bouřím na „našich

23) NM-ČMH, inv. č. G 3460.

24) Foersterova orchestrální suita *Cyrano de Bergerac*, op. 55 byla poprvé provedena 3. 3. 1905.

25) NM-ČMH, inv. č. G 3461.

vodách“. Každý nový rok vítáme s nadějí na ulehčení, a každý má dosti na svém trápení. Ať Váš nový rok je veliký a svatý! Tak přejeme Vám oba, Vám i milostivé paní.

František Bílek

Z následujících sedmi let korespondence chybí. Až koncem roku 1914 navštívil Foerster manžele Bílkovy a dopisem psaným ve Vídni o vánočních svátcích²⁶ děkuje oběma za „vlídné a milé přijetí“. Vzpomíná na krásné chvíle, kdy se po dlouhé době opět setkali, a na dojem z Bílkových děl, v nichž spatřuje „souzvuk hluboké, mystické krásy, v němž se shrnuto vše, co nás povznáší i co nás činí pokornými“. Nevíme, kdy přesně a kde k setkání došlo, ale vzhledem k přítomnosti Bílkovy ženy a podle poznámky o možnosti spatřit Bílkovy práce je pravděpodobné, že Foerster navštívil Bílka v jeho pražské vile na Hradčanech, dostavěné v roce 1911. Hned 2. ledna 1915 odpověděla na Foersterův dopis Berta Bílková. Odezvou je zřejmě i nedatovaný Bílkův dopis začínající slovy: „Milý Josífku, když jste od nás odešel, bylo viděti na stěnách, na prácech i na nás jakoby nás někdo milý pohladil.“ Po této výměně dopisů se pisatelé opět na delší dobu odmlčeli.

Koncem roku 1918 se Foerster s rodinou vrátil z Vídně natrvalo zpět do vlasti, tentokrát už do samostatného Československa. Ve dvacátých letech oba umělci znovu obnovili přerušovaný písemný kontakt. Jejich přátelství neovlivnil negativně ani Bílkův odklon od katolické církve a přestoupení do Církve československé v roce 1921.²⁷ Stále sledovali navzájem svoji práci. V nedatovaném dopisu, napsaném po premiéře Foersterovy opery *Srdce*, která se uskutečnila 15. listopadu 1923, komentuje Bílek svůj zážitek z provedení a vyjadřuje rozhořčení nad surovostí kritiky vůči tomuto Foersterovu dílu:

František Bílek Josefu Bohuslavu Foersterovi, nedatováno [mezi 15. a 21. 11. 1923]

Vážený a milý příteli,

surový posudek v „Národních“ o „Srdci“ nutí mne Vám říci, že jsem na „Srdci“ byl, a jak častá slza v oku prozradila, jak Vaše práce je mi milá. Netajil jsem se, že mi šla až hlava kolem nad Vaším uměním, když v předposledním jednání uslyšel jsem v instrumentaci tepot srdce, jeho malátnost, jeho „vynechávání“, jeho vzpružení, naděje srdce, vzpomínky srdce na matku a na milenku – – Bud' Vaše práce, bud' Vaše srdce – za vše požehnáno!!

Myslel jsem, že Vás uvidím ve schůzi akademie. Šli bychom kousek spolu jak obyčejně a povídali bychom si o tom, čím je naše srdce plno. Jistě bych se Vás byl optal: – co dělá konservatoř? Vy byste byl asi řekl: Nedostali jsme ostrova; není peněz na stavbu a p[od]. Sám však nevím o tom naprosto ničeho; ba ani nevím, kde uvízly mé plány.

Pozdravuji Vás oddaně a uctivě – s velkým uznáním za Vaše „Srdce“.

František Bílek

²⁶) NM-ČMH, inv. č. G 3462.

²⁷) Rok přestoupení F. Bílka a jeho rodiny do Církve československé je v literatuře udáván různě, uvádím podle JINDRA, Martin: *František Bílek a jeho rodina v Církvi československé*, in: *Víra a umění Františka Bílka*, op. cit. v pozn. č. 3, s. 35–76.

Foerster reagoval následujícím dopisem:

Josef Bohuslav Foerster Františku Bílkovi, Praha, 21. 11. 1923²⁸

Drahý Františku,

Váš dnešní dopis dotkl se mne hluboce. Vědomí, že jste byl v divadle přítomen premiéře „Srdce“ je samo již oblažující, jelikož mi tak krásně dokazuje Váš přátelský zájem na mé práci. Leč co Jste psal o Svém dojmu z mé hudby, povědělo mi, jak hluboko Jste pochopil a jak plně vycítil, oč jsem se snažil. Co jsou kritiky! Slátanina předem proti mně zaujatých stranníků; ale Vaše slova a Váš dojem, dojem duše umělecké a tak jedinečně sensitivní, reagující i na chudý náznak a jemný záchvěv citový, váží mně nade vše.

Odměň Vám dobrotivý Bůh Vaši oddanost. Co se tkne projektů Vašich, jež jsem loni vítal pln radosti a toužebného očekávání, až vejde ve skutek Váš luzný sen a úchvatně krásný plán, nevím dnes ničeho. Nový rektor mohl by nás informovati, ač-li o všem tom vůbec ví. Já prosím jen, abyste dobrotivě omluvil beztaktnost, jež se Vás musela bolestně dotknouti, že zůstal Jste dosud bez odpovědi.

Příteli drahý, je to smutné u nás. Člověk napíše operu a druhý den po premiéře aby se styděl vyjít na ulici. Dva roky pracujete a čtyřicet let sloužíte svému umění, a tu přijde houf lidí nej-různějšího povolání a polije Vás za poctivé dílo blátem. Leč vím: dílo zůstane a kritické povídání nikoliv. I v tom zjednává spravedlnost Boží rovnováhu!

Do schůzí Akademie nechodil jsem nikdy rád, vládne i tam namnoze pýcha, poslední dobou ale choditi nemohu, jelikož mám v tu dobu povinnost.

Poručte mne, drahý Františku, srdečně milostivé paní a polibte za mne své dětičky, sám buduť objat vždy Vaším

Foersterem

V obou citovaných dopisech je obsažena pozoruhodná informace, týkající se Bílkových plánů na stavbu budovy konzervatoře. Jindřich Vybíral jmenuje ve svém přehledu Bílkových architektonických prací návrh hudební konzervatoře jako „poslední z jeho velkých architektonických vizí“. Podle Bílkova projektu měla stát budova konzervatoře s přírodním amfiteátre a pomníkem Bedřicha Smetany na Slovanském ostrově jako protějšek k zamýšlené Moderní galerii na Kampě. Vybíral klade návrh do roku 1927. Avšak na základě Foersterova dopisu z listopadu 1923 a v něm jeho poznámky, že Bílkovy projekty radostně uvítal „loni“, je možno dobu rozpracování projektu posunout zpět v čase až do roku 1922. Projekt bohužel nebyl realizován a „Bílkovy plány se ztratily“.²⁹

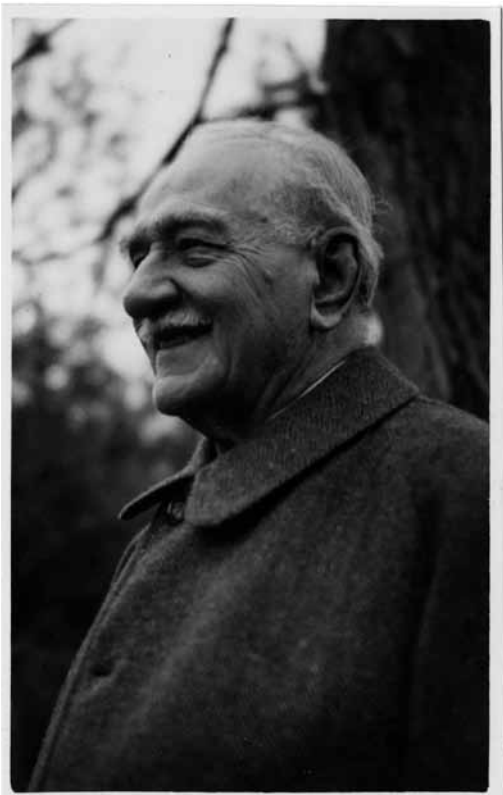
Dopis z 8. prosince 1929,³⁰ v němž Foerster navrhuje dobu svých návštěv v Bílkově ateliéru, se týká práce na skladatelově portrétu. Bustu J. B. Foerstera dokončil Bílek v následujícím roce.³¹

28) NM-ČMH, inv. č. G 3464.

29) Srov. VYBÍRAL, Jindřich: *Obnova architektury v díle Františka Bílka*, in: František Bílek (1872–1942), op. cit. v pozn. č. 6, s. 282.

30) NM-ČMH, inv. č. G 3465.

31) Bílkova dřevorezba busty J. B. Foerstera z roku 1930 je spolu se sádrovou skicou uložena ve sbírkách Galerie hlavního města Prahy, inv. č. P-435.

Josef Bohuslav Foerster

Fotografie, 30. léta 20. století / Photograph, 1930s
NM-ČMH, č. př. / Acquisition no. 46/98

V meziválečném období náleželi oba umělci k předním reprezentantům české kultury. Necelý rok po Foersterově návratu do Prahy byla 1. října 1919 založena Foersterova společnost s cílem prosazovat soudobou českou hudbu, především dílo J. B. Foerstera. Foerster působil na mistrovské škole při Státní konzervatoři, třikrát byl zvolen rektorem konzervatoře. Přednášel na Karlově univerzitě, která mu k sedmdesátinám v roce 1929 udělila čestný doktorát. Byl jedním ze zakladatelů Ochranného sdružení autorského československých skladatelů, spisovatelů a nakladatelů hudebních (dnešní Ochranný svaz autorský, OSA), v jehož čele stál od roku 1920 až do osvobození v roce 1945.

Foerster i Bílek byli členy IV. odboru České akademie věd a umění, sdružujícího spisovatele, výtvarníky a hudební skladatele. V letech 1924–1929 zastával Bílek funkci předsedy výtvarného odboru. Foerster byl v tomto období předsedou hudebního odboru (1924–1932) a od roku 1927 do října 1931 předsedou IV. třídy. 5. 5. 1931 se Foersterovi dostalo vysoké pocty zvolením do funkce pre-

zidenta České akademie věd a umění. Po opakované volbě setrval v tomto úřadu až do začátku roku 1939.³² Děň v Akademii komentuje i řada Foersterových a Bílkových dopisů. Na dopisním papíru s hlavičkou „President České akademie věd a umění“ ujišťuje Foerster Bílka, že se vynasnaží, aby při udělení Katzovy ceny³³ „bylo vzpomenu“ Bílkova díla:

Josef Bohuslav Foerster Františku Bílkovi, 13. 10. 1931³⁴

Milény příteli,

srdečně děkuji za Váš dnešní milý list, který mne, žel, nepotěšil, jak bych si byl přál. Nejste dosud zdravý a choroba se tak dlouho vleče! Přijímáte ji pokorně z rukou Božích a proto můžete být klíden: „věřícím vše vychází v dobré“.

32) Srov. ŠLECHTOVÁ, Alena – LEVORA, Josef: *Členové České akademie věd a umění 1890–1952*, Academia, Praha 2004 (2. vydání), s. 40, 75–76.

33) JUDr. Leopold Katz (1854–1927), rodák z Jistebnice a nálezce Jistebnického kancionálu, podporovatel České akademie věd a umění. F. Bílek získal Katzovu cenu až v roce 1937 za dílo *Budoucí dobyvatelé*.

34) NM-ČMH, inv. č. G 3472.

Pokud se týče ceny Katzovy, přičiním se, aby bylo vzpomenu Vašeho díla, jen prosím udejte mi některou práci z posledních tří let, jelikož dle stanov může býti cena zadána jen dílu v té době vytvořenému, a nikoliv životní práci.

Dobré milostpaní, jež Vám byla a jest andělem opatrovníkem, líbám ruce. Vás, drahý příteli, pozdravuji vřele, a přeji z celé duše, abyste nabyl co nejdříve Svých sil a pevného zdraví.

Vždy zcela Váš

Foerster

13/X 31

Na pohlednici s fotografií Bílkova sousoší *Tvůrce a jeho sestra Bolest* odpovídá Bílek na Foersterův (nedochovaný) pozdrav z Lužan a vzpomíná na svoji dávnou návštěvu tohoto místa. Nedatované sdělení je možno časově zařadit díky zmínce o slavnostním odhalení Bílkova sousoší na hrobu Otokara Březiny v Jaroměřicích nad Rokytnou, které se konalo 11. 9. 1932:

František Bílek Josefu Bohuslavu Foersterovi, nedatováno [začátek září 1932]

Vážený příteli,

byl jsem mile dojat Vaším pozdravem z Lužan. Přál jsem Vám onen pobyt v L[uzanech] ze srdce. Doufám, že Vám i milostivé paní byl příjemným!? Tam jsem navštívil už churavého Zeyera. S p. Hlávkou jsme parkem procházeli. Nevím, zda dosud jest to v onom někdejším pořádku?

Hle, kousek sousoší z přítelova hrobu z Jaroměřic: „Tvůrce a jeho sestra bolest“, který za týden odhalují. Nejeďu k slavnosti; není se mnou ještě žádné cestování. A pak ona strava, kde já musím se dosud chránit jako ve skleníku, a na řečnění také dosud nejsem; protože – přes to, že nemoc jest za mnou, přec se vyskytují časem následky. Jsou menší a menší; ale přece jsou.

Také se chci už účastniti práce v akademii. Jsem zvědav, jak se akademie zachová k mému 60tiletí.

Pozdrav opětuje vroucně! A na shledanou v říjnu se těší – František –

Z třicátých let pochází nejvíce dopisů, ale je to již korespondence většinou stručná, věcná, spíše oficiálního a společenského rázu – novoroční přání, gratulace k životním jubileím nebo naopak kondolence k úmrtí blízkých. Časté jsou i zmínky o nemocech, kterými trpěl jak Foerster, tak i Bílek. Písemný styk byl v té době již nahrazen častějším osobním setkáváním obou umělců i jejich rodin, jak ukazuje Foersterův dopis, v němž Bílkovi děkuje „za překrásnou práci“ [ex libris]:

Josef Bohuslav Foerster Františku Bílkovi, 9. 5. 1932³⁵

Milovaný příteli,

chtěl jsem dnes přijít k Vám, abych vroucně děkoval Vám i milostivé paní, ale zdrželi mne v Akademii, a teď již je pozdě. Ale přijdu bohdá brzy. Zatím tisknu Vaši ruku za překrásnou práci,

³⁵⁾ NM-ČMH, inv. č. G 3476.

jíž jste mne tolik vyznamenal. Věřte, raduji se z toho nového důkazu Vaší lásky upřímně. A předobře milostpaní, jež se obtěžovala do Akademie i k nám, rovněž tisíckrátě děkuji. Jak rád byl bych přijal Vás dárek z její vzácné ruky. Donesu štoček do tiskárny, a až budu mít otisky, dovolíte, abych se Vám pochlubil. Zvěděl jsem s radostí, že se stále více zotavujete a přeji, aby Pán Bůh dal Vám pevného zdraví a nových sil k radostnému dílu.

Moje paní velmi litovala, že milostpaní neviděla, vyřizují od ní srdečné pozdravy a vzkazy.

V starém přátelství a celé oddanosti vždy Váš

Foerster

9/V 32

Spolu s novoročním přáním ze 7. ledna 1937 děkuje Foerster Bílkovi za svolení k použití jeho „překrásných dřevorytů k výzdobě libreta ‚Blouda‘ “ a dodává: „Těším se z toho upřímně, že se spojily naše duše k uctění Božímu.“³⁶ Nebylo to naposledy, kdy se umění obou spojilo v jednom díle. Kresbami Františka Bílka je ilustrováno i vydání Foersterova písňového cyklu *Čisté jitro*, op. 107, nazvaného podle úvodní písně na báseň Otokara Březiny ze sbírky *Ruce*.³⁷

Dne 6. ledna 1940 posílá Bílek Foersterovi blahopřání k 80. narozeninám a vzpomíná přítom na jeho dávné návštěvy v Chýnově: „Vždyť všude i zde v Chýnově Jste oslavil svůj vzácnou přítomností dům, pracovnu i kraj můj rodný. A já sám se mohl těšit Vaší přízní a přátelstvím.“ Je to Bílkův poslední dopis, pak již následuje jen pohlednice z léta 1940 s fotografickým záběrem na panorama Chýnova s dominantou kostela Nejsvětější Trojice:

František Bílek Josefu Bohuslavu Foersterovi, Chýnov, 4. 7. 1940

V Chýnově, 4. 7. 40

Víte – milý J. –, pamatujete, jak to bylo tehdy v Chýnově? Duše nestárne, času a prostoru nezná! Jen by stačilo jednou si vše zopakovat a do věčnosti přenést! Uvítáme Vás rádi! Ach – tak rádi!!

FRANTIŠEK³⁸

Tímto sdělením se vzájemná korespondence Josefa Bohuslava Foerster a Františka Bílka uzavřela. 13. října 1941 František Bílek umírá. Následujícího dne posílá Foerster kondolenci Bílkově ženě:

Josef Bohuslav Foerster Bertě Bílkové, Praha, 14. 10. 1941³⁹

Drahá milostivá paní,

minulý pátek sešli jsme se s manželý Tarabovými, mnoho jsme vzpomínali na Chýnov... Vyprávěli, jak bylo krásně u Vás, jak žijete v lásce a kráse jako na ostrově blažených, uniklých ruchu

³⁶) Foersterovo vlastní libreto k opeře *Bloud*, op. 158, vydal J. A. Verner v edici *Život a sen*, Praha 1936.

³⁷) O nové vydání Foersterova písňového cyklu *Čisté jitro*, op. 107, s kresbami F. Bílka se zasloužila Hudební matice Umělecké besedy, Praha 1943 (2. vydání).

³⁸) Bílek se podepsal svým specifickým stylizovaným písmem, spolupodepsání jsou Berta Bílková, Berta Mildová a manželé Bohuslav a Milada Tarabovi. Adresa, lokace a datace jsou napsány rukou B. Taraby.

³⁹) NM-ČMH, inv. č. G 3486.

a shonu města. Na mém stole leží dosud lístek chýnovský podepsaný Vámi. A dnes hlásí noviny přebolestnou zvěst. Víím, že není léku v slovech, ale chci Vás ujistiti, že jsme s Vámi, paní má i já, v těch dnech navštívení. František odešel k Tomu, ježž oslavoval po celý život svým dílem, k Tomu, kterého vyznával před lidmi, pod jehož prapor se hlásil. Vezme odměnu svou. Zde zůstanou po-
žehnané stopy jeho práce, jeho vroucího srdce a vznešené duše, která nikdy nezapomněla, že jsme „zrozeni pro zítřek“. Buďte ujistěna se všemi Svými naší srdečnou účastí.

Vždy Vaši v oddaném přátelství J. B. Foerster a choť

V Praze 14/X 41

III. Závěr

Korespondence Josefa Bohuslava Foerster a Františka Bílka doplňuje dosud známý obraz jejich života a uměleckého působení o zajímavé faktografické detaily. Její hlavní cena ale spočívá v tom, že umožňuje v dlouhém časovém úseku nahlédnout do duchovního světa obou tvůrců a podněcuje k zamyšlení nad paralelami v jejich životech i tvorbě – jsou příkladem umělců, u nichž je obojí v absolutním souladu. Dopisy dokládají dlouhodobý přátelský vztah dvou velkých osobností české kultury, který nebyl dosud odbornou literaturou reflektován.

Foersterova a Bílkova korespondence je současně připomenutím, jak mimořádně cenným pramenem poznání je nepochybně korespondence Josefa Bohuslava Foerster jako celek. Zatím z ní byl publikován jen nepatrný zlomek. A tak, ukryta v archivních a muzejních depozitářích, zůstává stálou výzvou pro badatele a editory.

Dopisy Josefa Bohuslava Foerster (JBF) Františku Bílkovi (FB) a Bertě Bílkové-Nečasové (BB) ve fondu nenotových archiválií NM-ČMH, inv. č. G 3453 – G 3486

s. l. – sine loco, bez uvedení místa vzniku

JBF: FB	s. l., [1899?]	1 list, popsány 2 strany	G 3453
JBF: FB	Hamburk, 6. 10. 1899	2 dvojlisty, popsáno 7 stran	G 3454
JBF: FB	[Hamburk], 16. 9. 1900	1 dvojlist, popsány 3 strany	G 3455
JBF: FB	Hamburk, 2. 4. 1900	1 dvojlist, popsány 4 strany	G 3456
JBF: FB	Hamburk, 3. 5. 1900	1 dvojlist, popsány 4 strany	G 3457
JBF: FB	Hamburk, 7. 9. 1900	1 dvojlist, popsány 4 strany	G 3458
JBF: FB	Hamburk, 2. 5. 1901	1 dvojlist, popsány 4 strany	G 3459
JBF: FB	Hamburk, 23. 11. 1901	1 dvojlist, popsány 4 strany	G 3460
JBF: FB	Vídeň, 12. 12. 1907	1 dvojlist, popsány 3 strany	G 3461
JBF: FB	Vídeň, 25. 12. 1914	1 dvojlist, popsány 3 strany	G 3462
JBF: FB	Praha, 23. 10. 1922	1 dvojlist, popsána 1 strana, hlavičkový papír „Státní konservatoř hudební a dramatická v Praze II., Na Slovanech“	G 3463
JBF: FB	Praha, 21. 11. 1923	1 list, popsány 2 strany	G 3464
JBF: FB	[Praha], 8. 12. 1929	1 list, popsána 1 strana	G 3465
JBF: FB	[Praha], 2. 2. 1930	1 list, popsána 1 strana	G 3466

JBF: FB	[Praha], 26. 10. 1930	1 list, popsána 1 strana	G 3467
JBF: FB	[Praha], 5. 11. 1930	1 list, popsána 1 strana	G 3468
JBF: FB	[Praha], 22. 1. 1931	1 list, popsána 1 strana	G 3469
JBF: FB	[Praha], 30. 1. 1931	1 list, popsána 1 strana	G 3470
JBF: FB	[Praha], 1. 10. 1931	1 dvojlíst, popsány 2 strany	G 3471
JBF: FB	[Praha], 13. 10. 1931	1 list, popsány 2 strany, hlavičkový papír „President České akademie věd a umění.“	G 3472
JBF: FB	[Praha], 19. 10. 1931	1 dvojlíst, popsány 3 strany	G 3473
JBF: FB	[Praha], 15. 12. 1931	1 list, popsány 2 strany, hlavičkový papír „President České akademie věd a umění.“	G 3474
JBF: FB	[Praha], 12. 4. 1932	1 dvojlíst, popsány 2 strany	G 3475
JBF: FB	[Praha], 9. 5. 1932	1 dvojlíst, popsány 3 strany	G 3476
JBF: FB	[Praha], 7. 1. 1935	1 dvojlíst, popsány 2 strany	G 3477
JBF: FB	Praha, 5. 11. 1932	1 list, strojopis 1 strana, hlavičkový papír „Česká akademie věd a umění“	G 3478
JBF: FB	[Praha], 23. 4. 1936	1 dvojlíst, popsány 3 strany	G 3479
JBF: FB	[Praha], 7. 1. 1937	1 dvojlíst, popsány 3 strany	G 3480
JBF: FB	Přeštice, 7. 1. 1937	1 dvojlíst, popsány 2 strany	G 3481
JBF: FB	[Praha], 16. 11. 1937	1 list, popsána 1 strana	G 3482
JBF: FB	[Praha], 22. 12. 1937	1 list, popsána 1 strana, hlavičkový papír „President České akademie věd a umění“	G 3483
JBF: FB	[Praha, po 28. 10. 1931]	1 list, popsány 2 strany, hlavičkový papír „President České akademie věd a umění.“	G 3484
JBF: FB	Praha, 19. 10. 1931	1 list, strojopis, 1 strana, hlavičkový papír „Česká akademie věd a umění“	G 3485

Dopis Josefa Bohuslava Foerstera (JBF) Bertě Bílkové-Nečasové (BB)

JBF: BB	Praha, 14. 10. 1941	1 list, popsány 2 strany	G 3486

Dopisy Františka Bílka (FB) a Berty Bílkové-Nečasové (BB) Josefu Bohuslavu Foersterovi (JBF) uložené v pozůstalosti J. B. Foerstera, bez inv. č.

s. l. – sine loco, bez uvedení místa vzniku

FB: JBF	Chýnov, [podzim 1899?]	1 dvojlíst, popsány 4 strany, v záhlaví fotografie Bílkova domu v Chýnově
FB: JBF	Chýnov, [30. 4. 1900]	1 dvojlíst, popsány 4 strany
FB: JBF	s. l., [prosinec 1900?]	1 dvojlíst, popsány 3 strany
FB: JBF	Chýnov, 21. 11. 1901	1 list, popsána 1 strana
FB: JBF	Smíchov u Prahy, 6. 3. 1905	1 dvojlíst, popsány 3 strany, obálka, na 1. straně kresba F. Bílka

FB: JBF	s. l., [po 12. 12. 1907] ⁴⁰	1 dvojlíst, popsána 1 strana
FB: JBF	s. l., [přelom let 1914 a 1915?]	1 dvojlíst, popsána 1 strana
FB: JBF	s. l., 28. 10. 1922	1 list, popsána 1 strana, v záhlaví dřevoryt F. Bílka
FB: JBF	s. l., [mezi 15. a 21. 11. 1923] ⁴¹	1 dvojlíst, popsány 3 strany, v záhlaví dřevoryt F. Bílka
FB: JBF	s. l., [1925?] ⁴²	pohlednice s litografií podle kresby H. Boettingera, popsána 1 strana
FB: JBF	s. l., [20. léta 20. století] ⁴³	pohlednice s kresbou F. Bílka, popsána 1 strana
FB: JBF	s. l., 28. 10. 1931	1 list, popsána 1 strana
FB: JBF	s. l., 4. 12. 1931	1 list, popsána 1 strana
FB: JBF	Praha, 6. 5. 1932	1 list, popsána 1 strana
FB: JBF	s. l., [začátek září 1932]	pohlednice s fotografií náhrobku O. Březiny <i>Tvůrce a jeho sestra bolest</i> , popsána 1 strana
FB: JBF	s. l., 31. 12. 1934	1 list, popsána 1 strana
FB: JBF	Praha, 11. 4. 1936	1 list, popsána 1 strana
FB: JBF	Praha, 10. 1. 1937	1 list, popsána 1 strana
FB: JBF	Praha, 21. 10. 1937	1 list, popsána 1 strana, obálka
FB: JBF	Praha, 23. 12. 1937	1 list, popsána 1 strana
FB: JBF	s. l., [30. léta 20. století]	kartička pohlednicového formátu, popsána 1 strana, vedle textu vlevo dřevoryt F. Bílka, ⁴⁴ rubová strana prázdná
FB: JBF	Chýnov, 6. 1. 1940	1 list, popsána 1 strana
FB: JBF	Chýnov, 4. 7. 1940	pohlednice s fotografií Chýnova, popsána 1 strana

Dopisy Bertý Bílkové (BB) Josefu Bohuslavu Foersterovi (JBF)

BB: JBF	s. l., 2. 1. 1915	2 listy, popsána 1 strana
BB: JBF	s. l., 27. 1. 1942	1 list, popsány 2 strany
BB: JBF	s. l., 28. 12. 1950	1 list, popsána 1 strana

40) Odpověď na Foersterův dopis z 12. 12. 1907, NM-ČMH, inv. č. G 3461.

41) Psáno mezi datem premiéry opery *Srdce* 15. 11. 1923 a Foersterovou odpovědí z 21. 11. 1923.

42) Vročené podle jen částečně čitelného razítka.

43) Na pohlednici vytištěn text: „FRANTIŠEK BÍLEK – OBRODNÉMU Hnutí ČESKOSLOVENSKÝCH MLADÝCH ŽEN.“ Hnutí bylo odnoží YWCA (Young Women's Christian Association), v Československu založeno v roce 1921.

44) Za určení grafických technik děkují Evě Paulové.

Previously Unknown Correspondence between Josef Bohuslav Foerster and František Bílek

JANA FOJTÍKOVÁ

The composer Josef Bohuslav Foerster (1859–1951) and the versatile visual artist František Bílek (1872–1941) maintained cordial relations for more than forty years. Their mutual correspondence between 1899 and 1941 kept at the National Museum – Czech Museum of Music bears witness to that friendship. The following study, the focal point of which is a chronologically ordered edition of selected letters with commentary, provides detailed information about this previously unknown set of source material and about the two artists. Thanks to the correspondence, we learn new biographical details and we have the opportunity of examining over a wide time span the spiritual world of two important figures of Czech culture that had its foundations in a deeply felt Christian faith.

Josef Bohuslav Foerster – František Bílek – correspondence – estate – Czech Museum of Music – Czech Academy of Science and the Arts – Chýnov

I. Josef Bohuslav Foerster and František Bílek

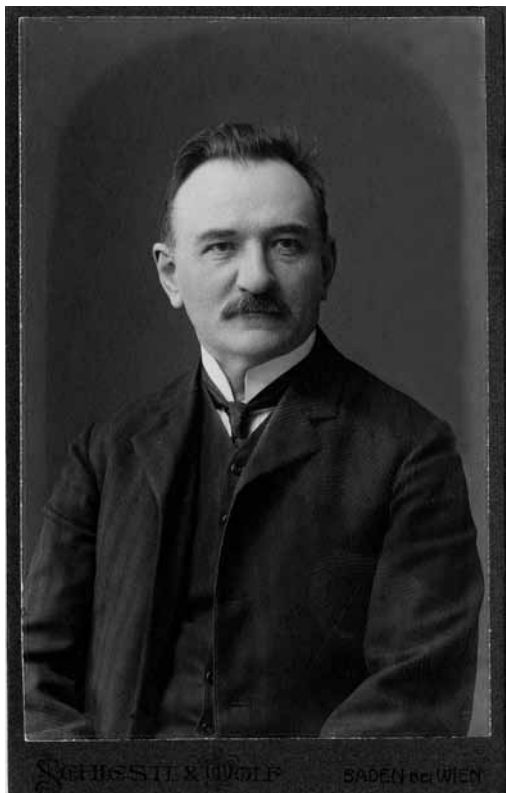
Josef Bohuslav Foerster (1859–1951) occupied himself with a wealth of activity as a composer, pedagogue, and music critic, and he later assumed duties connected with his leadership of important cultural institutions. Despite having been very busy as a professional musician, however, Foerster did not allow his other artistic talents to lie fallow – he was a gifted writer and was exceptionally talented as a visual artist. Besides his legacy as a composer, he also left behind a large number of paintings.¹ While he had not received any professional instruction, he knew most of the leading Czech painters of his

This work was financially supported by Ministry of Culture of the Czech Republic (DKRVO 2014/44, National Museum, 00023272). We owe a debt of thanks to the Prague City Gallery for providing iconographic materials relating to František Bílek.

1) A list of paintings by J. B. Foerster was published by KUDRNA, Miroslav: *Josef Bohuslav Foerster. Slyšet obrazy. Malířské dílo. Úvahy nad kronikou života skladatele – výtvarníka* (Josef Bohuslav Foerster, To Hear Pictures. Paintings. Consideration of the Chronicle of the Life of a Composer–Visual Artist), *Studie Národohospodářského ústavu Josefa Hlávky* (Josef Hlávka National Economics Institute), No. 3/2012, Prague 2012. Concerning the legacy of visual artworks by J. B. Foerster, see FOJTÍKOVÁ, Jana: *Pozůstalost Josefa Bohuslava Foerstra* (Materials from the Estate of Josef Bohuslav Foerster), *Musicalia*, Vol. 2, 2010, No. 1–2, pp. 13–16 (English version pp. 31–34).

time personally, he visited their studios, and he taught himself by observing their work.²

In 1899, František Bílek (1872–1941) joined the circle of Foerster's friends among the ranks of visual artists. Foerster and Bílek first met that year, but they undoubtedly had known about each other much earlier. Foerster's younger brother Viktor, a classmate of Bílek at the Academy of Fine Arts, played the role of an intermediary when both he and Bílek were receiving instruction in the studio of Prof. Maxmilián Pirner.³ Foerster said he had learned about Bílek from stories told by his brother, and there is no reason to doubt that information was travelling along the same route in the opposite direction. When the eighteen-year-old Bílek received a stipendium in the autumn of 1890 from a patron, Baron Adalbert von Lanna, and departed for Paris at the beginning of the following year accompanied by Zdenka Braunerová, he was exchanging letters with Viktor Foerster. Their correspondence continued even when Bílek was forced to end his stay in Paris prematurely after the stipendium committee brusquely rejected his works (including the sculptures *Golgotha* and *Orba je naší viny trest* [Plowing is Punishment for Our Guilt]) and took away the remainder of his stipendium. In the autumn of 1892,

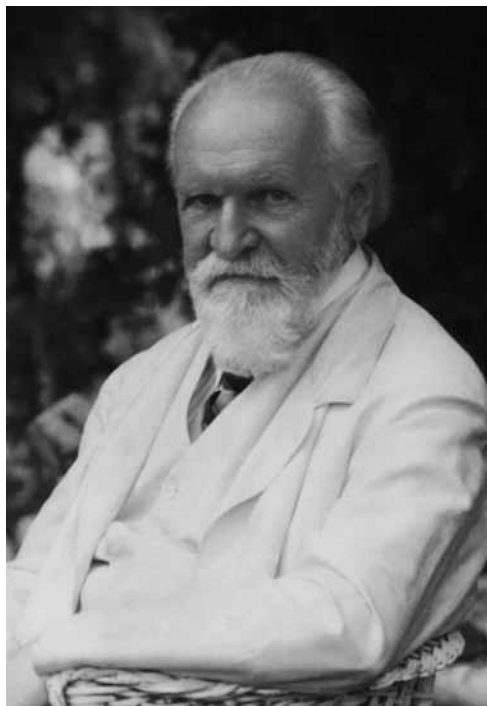
Josef Bohuslav Foerster

Fotografie / Photograph, Schiendl & Wolf, Baden bei Wien, ca. 1910

NM-ČMH, č. př. / Acquisition no. 46/98

2) See FOERSTER, Josef Bohuslav: *Čeští výtvarníci* (Czech Visual Artists), in: Poutník (The Pilgrim), L. Mazáč, Prague 1942, pp. 286–289.

3) Viktor Foerster (1867–1915) is a noteworthy figure of the Czech visual arts, although he has nearly been forgotten today; most of his paintings were on religious themes, but his greatest contribution was the renewal of the art of mosaic making in this country. A noteworthy study about Viktor Foerster has been published by HEMELÍK, Martin: „Jsem nijaký, to snad ten pravý název, drahý Františku...“. *Několik poznámek o vztahu Františka Bílka a Viktora Foerstera a díle tohoto pozapomenutého tvůrce* (“I’m Nothing, That’s Probably the Right Word for It, My Dear František...”). A Few Comments on the Relationship between František Bílek and Viktor Foerster and the Works of that Nearly Forgotten Artist, in: *Víra a umění Františka Bílka*. Sborník projevů pronesených na konferenci k 70. výročí úmrtí umělce (6. 11. 1872 – 13. 10. 1941) (The Faith and Art of František Bílek. Proceedings of the Conference Held for the 70th Anniversary of the Death of the Artist, 6 Nov. 1871 – 13 Dec. 1941), Prague 2012, pp. 89–119. A list of paintings and drawings from the estate of Viktor Foerster was compiled by KUDRNA, Miroslav: *Výtvarné dílo Viktora Foerstera (1867–1915) aneb Umění cestou k nejvyššímu poslání* (The Artworks of Viktor Foerster [1867–1915] or Art as the Pathway to the Highest Calling), privately printed, published by Hilar Myslík, Jihlava 2012.

František Bílek

Fotografie, 30. léta 20. století / Photograph, 1930s
Galerie hlavního města Prahy, bez signatury / Prague City
Gallery, uncatalogued

Bílek returned from Paris to his native Chýnov.⁴ A year later he was conscripted for a year of military service and sent to Jindřichův Hradec. From the beginning, Viktor Foerster tried to persuade influential people of the art world to get Bílek released from military service, but in vain. At this time, Viktor Foerster was engaged in travel and studies, but he still continued his correspondence with Bílek.⁵ In 1896, J. B. Foerster visited Julius Zeyer in Vodňany at Viktor's suggestion, and he gave Zeyer Bílek's notes on religious ideas. Foerster's visit was thus a foreshadowing of Bílek's personal encounter with the poet, an event which was of major importance for Bílek's further artistic development.⁶

During the latter half of the 1890s, František Bílek broke successfully onto the Czech art scene. In 1896, reproductions of his artworks and his ideas on the arts began to appear in the Catholic Modernist journal *Nový život* (New Life) (1896–1907).⁷ He participated at exhibitions of the Krasoumná jednota (Fine Arts Union) and

of the Spolek výtvarných umělců Mánes (Mánes Association for the Fine Arts), and he was also represented by his works at the first exhibition of the Vienna Secessionists in Vienna in 1898. Some of the critics viewed him as “quite peculiar, unprecedented in Czech sculpture, and an extraordinary figure,”⁸ or even “the most original of any Czech artist.”⁹

4) Chýnov u Tábora.

5) See HEMELÍK, op. cit. in footnote no. 3, pp. 94–96.

6) Cf. MRÁZOVÁ, Marcela: *Život a dílo Františka Bílka. Chronologický přehled* (The Life and Works of František Bílek. A Chronological Overview), in: František Bílek (1872–1941), ed. Hana Larvová, Galerie hlavního města Prahy (Prague City Gallery), Prague 2000, pp. 315–349, J. B. Foerster is mentioned on p. 317; also cf. HEMELÍK, op. cit. in footnote no. 3, p. 97.

7) Catholic Modernist is the name of a movement that was active from the mid 1890s through the first decade of the 20th century. This was a movement of Catholic clergy who were active in literature, and who were attempting to improve the quality of Czech Catholic literature and to bring it closer to contemporary literary currents. František Bílek became the main visual artist collaborating with the Catholic Modernist movement; he published his works in the journal *Nový život* during its entire period of existence (1896–1907).

8) MÁDL, Karel Boromejský: *Umění včera a dnes. Pěťadvacet výstav „Mánesa“. Kronika deseti let 1898–1908* (Art Yesterday and Today. Twenty-Five Mánes Exhibitions. A Chronicle of the Ten Years 1898–1908), Prague 1908, p. 13, quoted from MRÁZOVÁ, op. cit. in footnote no. 6, p. 318.

9) BOUŠKA, Sigismund: *Bílkův dům* (Bílek's House), in: *Nový život IV* (New Life IV), 1899, p. 49, quoted from MRÁZOVÁ, op. cit. in footnote no. 6, p. 319.

In 1898, Bělek had a house and studio built in Chýnov in accordance with his own designs. In the years that followed, Viktor Foerster made frequent visits to Chýnov. In the summer of 1899 he worked in Bělek's studio on a commission for the Stations of the Cross for the Church of St Bartholomew in Pelhřimov, and it was then that František Bělek also came to know Josef Bohuslav Foerster personally. By then, Foerster had already been working in Hamburg for six years, but he made regular visits to Bohemia, especially during the summer months. During Foerster's first visit to Chýnov, a friendship was born that would last for over forty years and would end only with Bělek's death. While the relations between F. Bělek and other figures in his milieu have already been studied from many perspectives and documented by published editions of correspondence,¹⁰ his friendship with J. B. Foerster has escaped the attention of musicologists and art historians until now.

Dům Františka Bílka v Chýnově / František Bělek's house in Chýnov

Fotografie / Photograph, ca. 1900

Galerie hlavního města Prahy, bez signatury / Prague City Gallery, uncatalogued

II. Correspondence

The mutual correspondence exchanged by J. B. Foerster and F. Bělek is preserved in two collections in the holdings of the National Museum – Czech Museum of Music (hereinafter NM-ČMH), and it attests to the close relations between the two artists over many years.

In the extensive collection of received correspondence in the estate of Josef Bohuslav Foerster, among hundreds of letters written by various people, there are also eighteen letters, four picture postcards, and one card in picture postcard format written to

10) *Dopisy Otokara Březiny III. Františku Bílkovi* (The Letters of Otokar Březina III to František Bělek), ed. Vilém Nečas, F. Borový, Prague 1932; *Básník a sochař. Dopisy Julia Zeyera a Františka Bílka z let 1896–1901* (Poet and Sculptor. The Letters of Julius Zeyer and František Bělek from the Years 1896–1901), ed. Josef R. Marek, Za svobodu (Towards Freedom), Prague 1948; *Sigismund Bouška Františku Bílkovi (korespondence z let 1895–1916)* (Sigismund Bouška to František Bělek – Correspondence from the Years 1895–1916), eds. Zuzana Pokorná – Iva Janáková, Prague 1992; *Korespondence Katolické moderny. Dopisy Františka Bílka a Karla Dostála Lutínova z let 1896–1923* (Correspondence of the Catholic Modernists. The Letters of František Bělek and Karel Dostál Lutínov from the Years 1896–1923), eds. Štěpán Kohout – Pavel Marek – Oldřich Svovizl, Gloria, Rosice 2007; *Číslo jednací – láska. Vzájemná korespondence Jakuba Demla a Františka Bílka. Kniha I 1901–1906, Kniha II 1912–1928* (Reference Number – Love. The Mutual Correspondence between Jakub Deml and František Bělek. Book I 1901–1906, Book II 1912–1928), ed. Iva Mrázková, Dauphin, [Prague] 2012.

Foerster by František Bílek, and three letters from Bílek's wife Berta Bílková-Nečasová. Until recently, scholars were unaware of the existence of this correspondence, because Foerster's estate still has not been made generally available for study because of ongoing systematic cataloguing.¹¹

The counterpart to Bílek's letters preserved in Foerster's estate is kept in the archives in the department for non-music material: a collection of thirty-three of Foerster's letters sent to František Bílek and a letter dated 14 October 1941 offering condolences to Berta Bílková on the death of her husband. These letters come from the estate of František Bílek, and they had already been given to the former music history department of the National Museum in 1964 by Bílek's daughter Berta Mildová-Bílková after the death of her mother. Shortly thereafter, they were catalogued and thus made available for research,¹² but these letters likewise have not been used until now for scholarly research.

In all probability, the beginnings of the correspondence between J. B. Foerster and F. Bílek can be dated to 1899, which is also when the two artists first met in person. When determining chronology, however, a certain caution is appropriate for two reasons. The correspondence kept at the Czech Museum of Music is obviously incomplete – there are references to situations to which we find no response. The fact that nearly half of Bílek's letters, mostly from the beginning of his written correspondence with Foerster, are undated also creates something of a problem. Unfortunately, the letter from Foerster that seems to be the oldest one preserved is undated, and in this case its exact dating would be especially valuable. Hints indicating that the correspondence is incomplete can be found in the very first sentence. Foerster mentions his earlier greeting and Bílek's response to it, but neither Foerster's 'greeting' (might it have been just a verbal message?) nor the response 'sent' by Bílek have been preserved in the museum's holdings.¹³

Josef Bohuslav Foerster to František Bílek, undated [1899?]¹⁴

František, My Dear Friend,

Your soul has spoken to me from the words you sent in answer to my greetings. Your soul has been known to me from your works and your actions and from what my brother has told me, and the image that I conceived of it was correct.

I have greeted you often in my innermost being, you, whom I did not know, and yet who was my brother, for I knew very well of our kinship. You are too goodhearted to interpret my words as

11) Foerster's estate is being catalogued chronologically under acquisition no. 46/98, systematic cataloguing is now underway, and permanent inventory numbers (hereinafter inv. nos.) have not yet been assigned to the material. For more details about the estate, see FOJTÍKOVÁ, op. cit. in footnote no. 1, pp. 6–21 (English version pp. 22–35).

12) These letters are catalogued chronologically under acquisition no. 76/64, then are systematically entered as the consecutive series of NM-ČMH, inv. nos. G 3453 – G 3486.

13) Note on the transcribing and translating of the correspondence: all of the selected letters have been transcribed in their entirety. The original dividing of the text into lines has been altered. While grammatical peculiarities have been maintained in the Czech originals, and significant departures from modern Czech spelling are indicated by brackets in the Czech text, these are not generally represented in English. Punctuation has been altered in the Czech and English texts to conform with modern rules, and minor errors have been corrected without comment.

14) NM-ČMH, inv. no. G 3453.

being immodest, and I am well aware that God has not given me a precious gift as great as that given to you. But what he has given me, and may he be praised and glorified for it, is the ability to grasp what others, His elect and those closer to Him, are declaring through their lives and work.

So I come to you, my dear František, in brotherly love, and I embrace you in spirit, you who are one of the Elect.

Lovingly yours, now and forever,

Josef

Letters from the first years of contact between Foerster and Bilek reveal the basis of their immediate mutual sympathies and the foundations for their many years of friendship. Their closeness was because of a deep spiritual affinity arising from religious feelings of a similar character, which developed identically in both of them from early youth. They were both brought up in strict Catholic families. From his childhood until his adolescence, František participated in worship services at the church in Chýnov as an altar boy.¹⁵ As the son of Josef Foerster (1833–1907), the choirmaster at the Church of St Adalbert and a leading proponent of the Cecelian reform of church music, ‘little Josef’ also got an early opportunity take in the evocative atmosphere of the church, the mystery of Catholic ceremony, and the grandeur of church music.

From his early youth, Bilek experienced states of ecstasy and mystical trances, during which he would see Christ and the Virgin Mary and would sense God’s presence.¹⁶ His letters are full of passionate professing of love for God and witnessing to his own intense perceiving of God’s existence. A turbulent, pathos-laden mode of expression is characteristic of Bilek during this period – his correspondence with Julius Zeyer and Otokar Březina is of similar nature, as are his texts published in the journal *Nový život (Confiteor umění, Za pravdou)* and elsewhere.

The following letter was written on stationery with a photograph of Bilek’s house in Chýnov with its location printed underneath:

František Bilek to Josef Bohuslav Foerster, Chýnov, undated [autumn 1899?]

[Printed:] In CHÝNOV near Tábor, date [the word ‘date’ is printed, but the actual date was not added]

Josef, my dear soul, when I read your priceless letter to me the day before yesterday, tears came to my eyes to the point that I was moved to the very core; and I said to the Lord: You pour balsam on my wounds that death has already caused, and with such a priceless, dear soul, that I shall never be worthy of it.

15 See FOŘTOVÁ, Zlata: *František Bilek a hudba* (František Bilek and Music), in: *Víra a umění Františka Bílka* (The Faith and Art of František Bilek), op. cit. in footnote no. 3, p. 77.

16 Concerning Bilek’s experiencing of states of ecstasy during his stay in Paris, see MRÁZOVÁ, op. cit. in footnote no. 6, p. 316; also cf. LARVOVÁ, Hana: „*Zda-li kdo může chápat snahu Husovu lépe...*“. *Jan Hus v díle Františka Bílka* (“Whether Anyone Can Better Understand Hus’s Attempt...”), in: *Víra a umění Františka Bílka* (The Faith and Art of František Bilek), op. cit. in footnote no. 3, pp. 21–22.

When they take a man's wife, children, both of his parents, and all, all the he has, all that he can call his 'own', none of that would equal the loss felt by one whom God has (even if only seemingly) abandoned. And I have felt this so painfully that I have already seen myself die, even wished to die, with tears of that love for Him that my eyes have been filled with in those moments of suffering. My dear Josef, I would so wish to curl up on your faithful breast; and I would not hide my tears in your presence; I would weep unashamed with love for Him. God is everything to me, is all that lives within me, is that which maintains my love for His people, is everything to me. You, my dear friend, understand what God is to me; or rather it is my tears that tell you this.

My dear Josef, the suffering at Golgotha was not so great as that in the garden on Mount Olivet. And there was greater suffering still during the temptations in the desert. And perhaps the suffering was even greater when in the beginning "the Word became flesh," or even when "the Word was with the Father before the world, and when the world was made for him." After all, right after "My God, why hast Thou forsaken me?" comes "It is finished." If God were to abandon me, I would be lost, finished!

Our encounter! I have long been rejoicing in its radiance. But I live even more in anticipation of a future encounter. When will that happen, and will there ever be time for it? I am playing your songs with Viktor, so we might have you present with us. And I always keep hearing it all long afterwards; and also "like when we carried her to the graveyard." O my Josef, forgive me; my God, forgive me as well, and let me die. Death is so full of life, and dying so full of joyous tears; and heaven? There are no tears in heaven; they are unknown there. I tremble beneath the weight of everyday life, and all that the future has to offer me is mad laughter.

O my God, accept the tears overflowing from the source of love within me. My dear Josef, I would wish to give myself entirely as a sacrifice with the last drop of strength of my soul for the good of the people that I so love for God's sake; but God has not yet accepted my sacrifice; to the contrary, I tremble that he is leading, driving me with his love to a place where I feel so anxious, where He is so far from me. My Josef, how I love you! These tears of mine belong to you, my good and faithful soul.

Although Foerster expresses himself with greater moderation, it is obvious from the very beginning that Bílek had found in him an extraordinarily understanding person. Foerster's letter of October 1899 reflects deep impressions from his first encounter with Bílek.¹⁷ He starkly contrasts his experiences in Chýnov with a description of his life in Hamburg, which he felt to be joyless:

Josef Bohuslav Foerster to František Bílek, Hamburg, 6 October 1899¹⁸

Hamburg, 6 Oct. '99

My Dear František,

How have you probably interpreted my long silence? My seeming ingratitude? I beg only that it not be with indifference. Anything else would more probably be the truth. But I want you to see into me deeply and not to have to seek out the causes yourself. Please know this: the impression

17) Foerster told of his first visit to Chýnov in the chapter titled *V Chýnově* (In Chýnov), in: *Poutník v cizině* (A Pilgrim Abroad), Orbis, Prague 1947, pp. 106–108.

18) NM-ČMH, inv. no. G 3454.

my visit to Chýnov made on me and awakened in me was so powerful, so strong and unusual, that in order to experience it all, I have had to wait until the present day, when I am working and returning to the duties that secure my existence.

I had to return from that unearthly rapture to the soil I am plowing, without even knowing whether I am plowing a straight furrow or being convinced that I am pushing the plow across fertile ground.

– How lucky you are! Behold, the dream of a most beautiful life is your destiny. With the sweetest harmony in your soul, alone and strong, resting on the Holy Scriptures and drawing strength from His strength, you capture your dreams, giving them the most widely varied of forms, you capture your desires, your prayers: with words, with a pen, and with a chisel.

And so, being in the world and yet beyond it, with wings free like a bird rising up to the heavens, you soar higher than a bird's wings can carry it. And all the while, as the world and time continue to pass by, the noise does not reach your hearing, which has escaped earthly things. For now, I am losing myself in an enormous city, in the hustle and bustle of merchants, among people who view the arts as a luxury and understand them as nothing more than entertainment without higher aims.

I'm working surrounded by hustle and bustle, overcome by a machine. I give lessons in the morning, then I make preparations in the afternoon, and during the season, I spend almost every evening working on journalistic duties. I don't get enough sleep, because I have to write late at night after productive work, and exhausted, I stealthily sit down to work during the times when other are resting, and I send my soul out in search of heavenly manna...

Oh, to be able one day to live as you do, only for my own work, only for my desire, only for myself and through myself for others, for all! But those are vain dreams. In comparison with you, my dear František, I am old, and my art will not bring sustenance to more than a handful of the chosen...

What is it that I have brought back from Chýnov? Envy, perhaps? The desire to live as you do? Not at all. I took away a rare, deep impression that has remained in me as a recollection full of inexpressible beauty. Like a pilgrim who has journeyed to see a miraculous icon, and who now keeps its appearance in his mind and his heart, it is thus that I turn to you in my thoughts not with envy, but with love. And I am driven by a desire to live as you do only in one sense: in a purely human sense. I know where you have sought your great ideal, an ideal that is unattainable; I know that I shall never reach such heights, but "where one's strength is not enough, one's will is still praiseworthy." And as I gather up those glimmering shards of will, I find, or it seems to me, that life is all the more priceless for that will, which is insufficient for taking action.

That, my dear František, is the nature of my recollections of you and of those beautiful summer days full of mysterious poetry and purity that I experienced in Chýnov.

What more is there to tell you? Are you interested in my work? I don't doubt it, but that must wait until another time.

So now I will look forward to reading sometime a few words welling up from your soul. Perhaps you will find the right moment, when you will desire to share your own impressions with me. Perhaps you, too, will entrust to me what has remained in your recollection of our first meeting.

First meeting? No, no, I have known you, your spiritual image, and once I saw you with my own eyes, I understood more clearly and fully. A genuine human being!

And now, my dear František, be well and happy. A star has the lovely task of shining upon thousands. Shine with a heavenly light.

I embrace you with respect and love.
I am ever yours and together with you
Foerster

In the summer of 1900, Foerster visited Bílek for the second time. In a letter from early September, he recalls his first visit, when he found Bílek starting his work on *The Crucifixion*, and then seeing the completed work a year later.¹⁹ He also expresses admiration for Bílek's ability as a visionary, something that Foerster regards as beyond his own reach:

Josef Bohuslav Foerster to František Bílek, Hamburg, 7 September 1900²⁰

Hamburg 7 Sept. 1900

My Dear František,

Viktor wrote to tell me you are on your way home. You have suffered much in recent days, as he has also reported to me. My dear František, it is our fate to suffer. There is a great mystery in suffering, and it has always seemed to me that the only path leading to heaven is through suffering. And with this awareness, with understanding of their purpose, tears of sorrow are transformed into tears of joy, and we “boast of our wounds.”

Ah, how you must surely feel all of this just as I do; your soul immerses itself more deeply in mystery than mine does, because I stand at the threshold, and I can only get a glimpse when the hand of a chosen one raises the veil! And I thank your dear hands for this gift of mercy, and I am writing these lines to you for the very purpose that you might read from them my most fervent thanks! We have seen little of each other this year, but even that short time was enough to bring to my mind those days last year when I first saw you and could enjoy myself with you. Standing before your work back when it was just begun, then again this year now that it is finished, I have breathed in the sanctity of your art workshop, and I departed from it with a deep impression in my heart. Accept my heartfelt thanks for all of this, for these priceless gifts. And may the good Lord continue to bless your life and work. And may it lead you to the illumination of inner peace, which would mean the greatest happiness that can be attained on this earth.

I remain forever yours. With love,
Foerster

Bílek's love of music is mentioned in a few of the letters from that time. He played the flute quite well. During the summers when Viktor Foerster, an excellent pianist and organist, would visit Chýnov, Bílek found in him a skilled partner for making music. Later, Viktor's place at the piano was taken by Bílek's fiancée and then wife Berta. While the composer J. B. Foerster had a lifelong love for the visual arts, the visual artist Bílek in turn loved music,

¹⁹) Bílek's famous wooden sculpture *The Crucifixion* (or *The Crucifix*) has been on display in the Cathedral of St Vitus at Prague Castle since 1926.

²⁰) NM-ČMH, inv. no. G 3458.

and he cultivated his musical talent regularly. In the letter cited below, written perhaps at the end of 1900, Bílek writes: “You have spoken by sending your music to us. We will enjoy playing it so much!” In *Poutník*, Foerster mentions that he added to František’s and Viktor’s repertoire with his own composition for flute and organ, although he does not give any more details. This may have been his *Andante religioso* in an arrangement for the instruments in question found in a manuscript dated 7 December 1900.²¹

František Bílek to Josef Bohuslav Foerster, undated [December 1900?]

Dear Josef,

You are my companion and friend who comes to mind only during the most sacred moments. And when you come into my mind during difficult, unbearable periods, I become relaxed for a moment, so I take a long, free breath for my next long journey to Golgotha.

Josef, my friend, hear me, or rather, be my “confidant”: I know I cannot and do not keep it a secret – oh, how bombastic that sounds to the public – how dear the Lord God is to me! My innermost being is consumed with living for Him, I have nothing, nothing in the world apart from Him; and I fear nothing, no nothing except guilt against Him. I rejoice if He blows His breath around me or towards me. And when He leads me and teaches me, and when he embraces me lovingly, I nearly cry out in pain, because He, the Great One has such great arms, and when he embraces me, a mere insect, I squeal. But I beg him for this pain. It rids me of evil and temptation, it purifies me and give me strength to carry out His will, and this then gratifies me in Truth. Oh! How suffering nourishes me! But – oh! – there is only one pain that eats at me, only one pain that still lives within me, and that is guilt, sin against Him. And afterwards [?] I am trembling there before Him and before that pain: I always fear that I shall die for Him. – But even if I were dying for him, I would still pray to Him (I am sure) with the greatest love!! – But He knows this! I beg you, forgive me for writing this way, after all, you know this all very well. Forgive me for dragging my and our bliss – Him – into my discourse with you: My wish has been that – “He might be among us”!

You have spoken by sending your music to us. We will enjoy playing it so much! We have not yet been able to play it, because I have not had the time; but I am looking forward to it sincerely.

I wish you and your dear wife good health and happiness during the Christmas holidays! Anyway, what is happiness, really? Does it consist of nothing more than a person being satisfied with himself? And you two really are so kind. May God therefore bless your happiness! My dear Josef, I embrace you so ardently, so sincerely. O Josef mine, may God be forever with us all!

– O Lord, remain with us

The content of the letters from 1899 and 1900 consists primarily of spiritual meditation, but here and there one finds information about personal or professional matters. In early May 1901, Foerster rejoices over Bílek’s plans to marry.²² That November, Bílek

21) See FOERSTER, Josef Bohuslav: *V Chýnově* (In Chýnov), in: *Poutník v cizině* (A Pilgrim Abroad), op. cit. in footnote no. 17, p. 106. An arrangement of the composition *Andante religioso* for flute and organ was found in the course of preparing a new catalogue of J. B. Foerster’s musical manuscripts contained in the composer’s estate; see FOJTÍKOVÁ, Jana: *Josef Bohuslav Foerster. Svědectví pramenů. Nový soupis hudebního díla* (Josef Bohuslav Foerster. The Evidence of Sources. A New List of His Musical Works), Studie Národohospodářského ústavu Josefa Hlávky (Studies of the Josef Hlávka National Economics Institute), Vol. 4/2012, Prague 2012.

22) NM-ČMH, inv. no. G 3459.

asks Foerster to try to persuade the executive director of the National Theatre Gustav Schmoranz to hire him to work on sculptures of trigas on the building:

František Bílek to Josef Bohuslav Foerster, Chýnov, 21 Nov. 1901

Chýnov, 21 Nov. 1901.

My dear Josef,

Today I am not being kind to you; today, among the usual lines of affection that I write you, I am inserting a request; forgive me for it, I beg you! My future bride and I talk a great deal about you, and she greatly admires you and your work. Each time we play the organ or the piano, we have begun or ended with your music. And we look forward to having you visit us one day, and we hope that you shall remain our friend.

I read recently in the papers that negotiations have begun with some artist on the making of sculptures of “trigas” at the National Theatre. I recalled that the theatre’s executive director, Mr. Schmoranz, is a friend of yours, who would at your behest use his persuasion, that the job might be entrusted to me. There isn’t much work to be had; and when there is, those who are closest by get it. If you would be so kind as to ask the director Mr. Schm[oranz] (and as soon as possible) to recommend me by sending him a note of some kind, I would be indebted to you.

Why must we struggle so over the scraps and bones that fall from the tables of others? Why are we, the creative artists, always the ones with outstretched hands begging, when we are the ones who bring the world royal gifts with our work? We give ourselves totally through our work, even with that which is dearest within us; and yet we must stand by the roadside and beg that a debased world might allow itself to be embraced by us, who are worthy. And we are both the givers of royal gifts and the debased world! And once the world becomes so noble, and donors become superfluous – “worthless” – we will no longer be begging with outstretched hands.

I embrace you so! I love you so much!

František

Foerster then replied that he had already sent a letter to the director Schmoranz,²³ but his recommendation did not lead to the desired result, and Bílek did not get the job.

In 1903, Foerster moved from Hamburg to Vienna. Only three letters are preserved from the years that follow: Bílek’s message of congratulations dated 6 March 1905 for the successful premiere of Foerster’s orchestral suite *Cyrano de Bergerac*,²⁴ Foerster’s condolences dated 12 December 1907 for the death of Bílek’s father,²⁵ and Bílek’s response to it, connected with reports about his family and New Year’s greetings:

František Bílek to Josef Bohuslav Foerster, undated [after 12 Dec. 1907]

Dear Josef, My Kind, Good Soul,

You sought me out with your kind words, that you might extend your hand to me as I plough through the waters that a Higher Power has willed for me, now that our father has departed from us to be with Him. I am grateful, my dear friend, that you have not forgotten me.

23) NM-ČMH, inv. no. G 3460.

24) Foerster’s orchestral suite *Cyrano de Bergerac*, op. 55, was first performed on 3 March 1905.

25) NM-ČMH, inv. no. G 3461.

God's will was in this case liberating, as it shortened the long suffering of the dear departed as well as our suffering for him. And you know the restlessness of the surface of our waters; not much time is given to reflect on the "plowing" one is fated to; the waves force you to save yourself from drowning and drive you onwards towards the goal required of you.

Berta and I have been thinking of you and your dear wife; and Josef, we think especially about your child. This year (19 April) we also got a baby boy – a little helper in my workshop. Each day brings such sustaining hope!! And my daughter Berta is such a sweet little angel! My precious wife and I are well, and as long as we have our health, it is easier for us to withstand the storms and tempests on "our waters." We welcome every new year with hope that it will bring relief, and everyone has enough troubles. May your new year be grand and holy! That is our wish both for you and your gracious wife.

František Bielek

Correspondence is missing for the next seven years. At the end of 1914, Foerster visited the Bielek family, and in a letter written in Vienna during the Christmas holidays,²⁶ he thanks them both for a "gracious and kind reception." He recollects about lovely times when they were again together after having long been parted and about his impression from Bielek's works, in which he finds a "harmony of deep, mystical beauty that sums up all that elevates us and humbles us." We do not know exactly when and where their meeting occurred, but in view of the presence of Bielek's wife and the comment on the possibility of seeing Bielek's work, it is likely that Foerster visited Bielek at his Prague villa in Hradčany, which was finished in 1911. Already on 2 January 1915, Berta Bilková answered Foerster's letter. Bielek also apparently reacted to their meeting with an undated letter beginning with the words: "Dear Josef, when you departed from us, it was visible on the wall, on my works, and even on us, as if someone had sweetly caressed us." After this exchange of letters, the correspondents were silent for a long time.

At the end of 1918, Foerster and his family returned permanently from Vienna to their homeland, which by then had become the independent country of Czechoslovakia. In the 1920s the two artists renewed their interrupted written contact. Their friendship was not influenced negatively even by Bielek's departure from the Roman Catholic Church and his joining the Czechoslovak Hussite Church in 1921.²⁷ They continued to follow each other's work. In an undated letter written after the premiere of Foerster's opera *The Heart (Srdce)*, which took place on 15 November 1923, Bielek makes comments about his experience at the performance, and he expresses his bitterness over the harsh criticism of Foerster's opera:

František Bielek to Josef Bohuslav Foerster, undated [between 15 and 21 Nov. 1923]

My Dear, Beloved Friend,

The harsh criticism of "The Heart" in the newspaper "Národní listy" compels me to tell you that I was present at the performance of "The Heart", and how the many tears in my eyes revealed

26) NM-ČMH, inv. no. G 3462.

27) The literature gives various different dates for the conversion of F. Bielek and his family to the Czechoslovak Hussite Church. I have given the date based on JINDRA, Martin: *František Bielek a jeho rodina v Církvi československé* (František Bielek and His Family in the Czechoslovak Hussite Church), in: *Věra a umění Františka Bílka* (The Faith and Art of František Bielek), op. cit. in footnote no. 3, pp. 35–76.

how dear your work is to me. I made no secret of how I was dazed by your artistry, when in the next-to-last act I heard in the instrumentation the beating of a heart, its languor, the “skipping” of heartbeats, its invigoration, the heart’s hope, the heart’s recollections of the mother and the lover – – May your work and your heart be blessed – for all of this!!

I had expected that I would be seeing you at the meeting at the academy. We would have taken a little walk together as usual and would have talked with each other about whatever was on our hearts. I surely would have asked you: “what’s going on with the conservatory?” And you would probably have said: “We didn’t get the island; there’s no money for construction” et [cetera]. But I know absolutely nothing about all that; I don’t even know where my plans got off track.

I send you greetings with devotion and respect – with great admiration for your “Heart”.

František Bílek

Foerster reacted with the following letter:

Josef Bohuslav Foerster to František Bílek, Prague, 21 Nov. 1923²⁸

Dear František,

I was deeply moved today by your letter. The very knowledge that you were present at the theatre for the premiere of “The Heart” is a blessing in itself, as it beautifully demonstrates to me the friendly interest you take in my work. But what you have written about your impression from my music tells me how deeply you have understood and how fully you have felt what I was attempting to do. Who cares about reviews! The scribbling of a cabal prejudiced against me; but your words and your impression, the impression of an artistic soul so uniquely sensitive reacting even to just a hint and a gentle throb of feeling, that is worth more than anything to me.

May the Good Lord reward you for your devotion. As far as your projects are concerned, I welcomed them joyously last year, full of eager anticipation that your enchanting dream and strikingly beautiful plan might be brought to fruition, but today I know nothing more about it. The new rector might be able to tell us something, if, that is, he even knows anything at all about it. I only ask that you graciously excuse the tactlessness, which must have been painful for you, of their having left you without an answer.

My dear friend, things are sad in this country. Someone writes an opera, then the next day after the premiere, he’s embarrassed to go out on the street. You work for two years and you labor at your craft for forty years, and then along comes a crowd of people of one profession or another who denigrate you for doing your work honestly. Still, I know my music will endure, but the talk of the critics will not. Even in this matter, God’s justice will restore balance!

I have never enjoyed going to meetings of the Academy because of the excessive egotism that is the rule there, but recently I have been unable to attend because I have duties during that time.

Give my cordial greetings, my dear František, to your gracious wife, and kiss your children for me. I embrace you, and I remain ever yours,

Foerster

Both cited letters contain noteworthy information concerning Bílek’s plans for construction of a building for the conservatory. In his overview of Bílek’s architectural

²⁸) NM-ČMH, inv. no. G 3464.

work, Jindřich Vybíral calls Bílek's plans for the conservatory of music, "the last of his grand architectural visions." According to Bílek's plans, the building of the conservatory with a natural amphitheatre and a monument to Bedřich Smetana was to have stood on Slovanský ostrov (Slavonic Island, also called Žofín) as a counterpart to the planned Gallery of Modern Art on Kampa Island. Vybíral dates the plans to the year 1927, but on the basis of Foerster's letter of November 1923 and his comments in it that he had joyously welcomed Bílek's plans "last year", it is possible to move the date of the preparing of the plans back in time to 1922. Unfortunately, the project was not realized, and "Bílek's plans were lost."²⁹

A letter dated 8 December 1929,³⁰ in which Foerster proposes times for his visits to Bílek's studio, concerns work on a portrait of the composer. Bílek completed a bust of J. B. Foerster the following year.³¹

During the period between the two world wars, these two artists were among the leading representatives of Czech culture. Just under a year after Foerster's return to Prague on 1 October 1919, Foerster's society was founded with the goal of promoting contemporary Czech music, and in particular the music of J. B. Foerster. Foerster taught at the "Master School" of the State Conservatory, and he was elected to the office of rector of the conservatory three times. He gave lectures at Charles University, which conferred an honorary doctorate on him for his seventieth birthday in 1929. He was one of the founders of the Protection Association for Czechoslovak Composers, Authors, and Music Publishers (today the Ochranný svaz autorský, OSA – Copyright Protection Association), and he was the director of the organization from 1920 until the liberation of Prague in 1945.

Foerster and Bílek were members of the Fourth Class of the Czech Academy of Science and the Arts, an association of writers, visual artist, and composers. From 1924 until 1929, Bílek held the position of chairman of the visual arts department. During that period, Foerster was the chairman of the music committee (1924–1932) and from 1927 until October 1931 the chairman of the Fourth Class. On 5 May 1931, Foerster was given the high honor of election to the position of President of the Czech Academy of Science and the Arts. He was elected to the office repeatedly and held it until early 1939.³² A number of letters between Foerster and Bílek comment on events at the Academy. On stationery with letterhead reading "President of the Czech Academy of Science and the Arts," Foerster assures Bílek that he will do his best to see that Bílek's work would "be remembered" when the Katz Prize was being awarded.³³

29) Cf. VYBÍRAL, Jindřich: *Obnova architektury v díle Františka Bílka* (The Renewal of Architecture in the Works of František Bílek), in: František Bílek (1872–1942), op. cit. in footnote no. 6, p. 282.

30) NM-ČMH, inv. no. G 3465.

31) Bílek's wood carving of a bust of J. B. Foerster dated 1930 together with a plaster maquette are in the holdings of the Prague City Gallery, inv. no. P-435.

32) Cf. ŠLECHTOVÁ, Alena – LEVORA, Josef: *Členové České akademie věd a umění 1890–1952* (Members of the Czech Academy of Science and the Arts from 1890 to 1952), Academia, Prague 2004 (2nd edition), pp. 40, 75–76.

33) JUDr. Leopold Katz (1854–1927), a native of Jistebnice and discoverer of the Jistebnice Cantional, was a supporter of the Czech Academy of Science and the Arts. F. Bílek did not win the Katz Prize until 1937 for his work *Future Conquerors*.

Josef Bohuslav Foerster to František Bílek, 13 October 1931³⁴

Dear Friend,

I thank you with all my heart for the letter I received from you today, but I am sorry to say it did not please me as I would have wished. You still are not well, and your illness is dragging on for so long! You accept this humbly from the hand of God, so you may take solace: “All things work together for good for believers.”

As far as the Katz Prize is concerned, I will make sure that your work will be remembered, but please let me know about one of your works from the last three years, because according to the charter, the prize can only be awarded for a work created at that time, and not for lifetime achievement.

I kiss the hands of the good and gentle lady who has been and remains your guardian angel. To you, dear friend, I send warm greetings, and I hope with all of my soul that you regain your strength and sound health as soon as possible.

Always and entirely yours,

Foerster

13 October 31

On a picture postcard with a photograph of Bílek's sculpture *The Artist and His Sister Sorrow*, Bílek is responding to greetings (now lost) sent by Foerster from Lužany, and he reminisces about having visited there long ago. The time of the undated message can be established thanks to the mention of the ceremonial unveiling of Bílek's sculpture on the tomb of Otokar Březina in Jaroměřice nad Rokytnou, which took place on 11 September 1932:

František Bílek to Josef Bohuslav Foerster, undated [early September 1932]

Dear Friend,

I was deeply touched by your greetings from Lužany. It has been my heartfelt wish that you might have a stay in L[užany]. I hope you and your dear wife have found your time there to be pleasant!? It was there that I visited Zeyer during his illness. We took a walk in the park with Mr. Hlávka. Is it still as nice there as it once was?

Have a look at this piece of sculpture for a friend's grave in Jaroměřice: “The Artist and His Sister Sorrow,” which I will be unveiling in a week. I will not be going to the ceremony; I'm not yet ready to do any travelling. And then there is the food – I still have to protect myself as if I were in a greenhouse, and I still do not feel up to giving talks, because although the illness is now behind me, its consequences still appear from time to time. Less and less, but they still remain.

I also want to get back to work at the academy. I am curious about what the academy might do about my 60th birthday.

We cordially return your greetings! So, goodbye for now, and I look forward to seeing you in October – František –

34) NM-ČMH, inv. no. G 3472.

Most of the letters date from the 1930s, but by then most of the correspondence is brief and matter-of-fact, of a rather formal or social nature – New Year greetings, congratulations on birthdays and other special days, or condolences upon the death of loved ones. The letters also frequently mention illnesses suffered both by Foerster and Bělek. By that time, written correspondence had been replaced by more frequent in-person meetings between the two artists and their families, as is shown by Foerster's letter, in which he thanks Bělek for his "beautiful creation" [a bookplate design]:

Josef Bohuslav Foerster to František Bělek, 9 May 1932³⁵

Beloved Friend,

Today I wanted to come to you to thank you and your dear wife, but they detained me at the Academy, and now it is too late. But I shall come soon, God willing. For now, I want to shake your hand for your beautiful creation; it truly meant a great deal to me. Please believe that I rejoice sincerely over this new proof of your affection. And a thousand thanks to your kind and gentle wife for taking the trouble to come to the Academy and to our home. How gladly I would receive your gift from her from her precious hands. I will take the plate to the printer, and once I have the printed copies, I hope you will permit me to show them off to you. To my joy, I have learned that you are still making progress towards recovery, and I hope that the Lord God will give you sound health and renewed strength for your joyous work.

My wife was very sorry not to have seen your dear wife. Please pass on to her my wife's cordial greetings and salutations.

I remain yours in old friendship and all devotion,

Foerster
9 May '32

Together with New Year's greetings dated 7 January 1937, Foerster thanks Bělek for permission to use his "lovely woodcuts for decorating the libretto of 'Bloud' (The Simpleton)," and he adds: "I am sincerely pleased that our souls have joined together in honor of God."³⁶ This was not the last time that the artistry of the two men was joined in a single work. An edition of Foerster's song cycle *Čisté jitro* (Pure Morning), op. 107, is also illustrated with drawings by František Bělek. The title of the cycle is taken from the first song, a setting of a poem by Otokar Březina from his collection *Ruce* (Hands).³⁷

On 6 January 1940, Bělek sent Foerster congratulations on his eightieth birthday, and in doing so, he reminisced about Foerster's visit to Chýnov long before: "After all, everywhere, even here in Chýnov, through your precious presence you have sanctified my home, my workshop, and even my native countryside. And I myself have been able to enjoy your favor and friendship." This is Bělek's last letter, followed only by a postcard from the summer of

35) NM-ČMH, inv. no. G 3476.

36) Foerster's own libretto for the opera *Bloud* (The Simpleton), op. 158, published by J. A. Verner in the edition *Život a sen* (Life and Dream), Prague 1936.

37) A new edition of Foerster's song cycle *Čisté jitro* (Pure Morning), op. 107, with drawings by F. Bělek was published by Hudební matice Umělecké besedy (Music Foundation of the Arts Forum), Prague 1943 (2nd edition).

1940 with a panoramic photograph of Chýnov with the Church of the Holy Trinity as the dominant feature:

František Bílek to Josef Bohuslav Foerster, Chýnov, 4 July 1940

Chýnov, 4 July '40

You know – my dear J. – you remember how it was back then in Chýnov? The soul does not age; it knows neither time nor space! It would be enough just to repeat it all once more and carry it off to eternity! We shall welcome you gladly! Oh – how gladly!!

FRANTIŠEK³⁸

This message brings the mutual correspondence between Josef Bohuslav Foerster and František Bílek to a close. František Bílek died on 13 October 1941. The next day, Foerster sent condolences to Bílek's wife:

Josef Bohuslav Foerster to Berta Bílková, Prague, 14 October 1941³⁹

My Dearest Madam,

Last Friday we got together with Mr. and Mrs. Taraba, and we did much reminiscing about Chýnov... We talked about how lovely it had been at your place, how you are living surrounded by love and beauty like on an island of the blessed, having escaped the hustle and bustle of the city. A letter from Chýnov signed by you still lies on my desk. And today the papers bring sorrowful news. I know there is no healing in words, but I wish to assure you that my wife and I are with you during these days of visitation. František has departed to That which he celebrated in his work all his life, to That which he professed before others, beneath the banner of his allegiance. He is claiming his reward. We, below, are left with the blessed traces of his labor, his warmth of heart, and his noble spirit that never forgot that we are “born for the morrow.” You, together with all of your loved ones, may be assured of our heartfelt sympathy.

Forever yours in devoted friendship, J. B. Foerster and wife

Prague, 14 October '41

III. Conclusion

The correspondence between Josef Bohuslav Foerster and František Bílek adds many interesting factual details to what has been known about their lives and artistic careers. It is chiefly valuable, however, because it allows one to examine the spiritual world of the two artists over a long period of time, and it leads one to consider the parallels in their lives and work – they are an example of two artists who are in absolute accord. These letters, never before discussed in scholarly literature, document the many years of friendly relations between two important figures of Czech culture.

38) Bílek signed his name using his own particular stylized lettering, and the card is also signed by Berta Bílková, Berta Mildová, Bohuslav Taraba and his wife. The address, location, and date are in the handwriting of B. Taraba.

39) NM-ČMH, inv. no. G 3486.

At the same time, the correspondence between Foerster and Bělek reminds us that Josef Bohuslav Foerster's correspondence as a whole is assuredly an extraordinarily valuable source of knowledge. So far, only a tiny fraction of it has been published. Thus, a constant challenge for researchers and editors remains hidden in archives and museum collections.

The Letters of Josef Bohuslav Foerster (JBF) to František Bělek (FB) and Berta Bílková-Nečasová (BB) in the collection of the National Museum – Czech Museum of Music, department for materials other than sheet music, inventory numbers G 3453 – G 3486

s. l. – sine loco, without identification of the place of origin

JBF: FB	s. l., [1899?]	1 sheet, writing on 2 pages	G 3453
JBF: FB	Hamburg, 6 Oct. 1899	2 bifolios, writing on 7 pages	G 3454
JBF: FB	[Hamburg], 16 Sept. 1900	1 bifolio, writing on 3 pages	G 3455
JBF: FB	Hamburg, 2 April 1900	1 bifolio, writing on 4 pages	G 3456
JBF: FB	Hamburg, 3 May 1900	1 bifolio, writing on 4 pages	G 3457
JBF: FB	Hamburg, 7 Sept. 1900	1 bifolio, writing on 4 pages	G 3458
JBF: FB	Hamburg, 2 May 1901	1 bifolio, writing on 4 pages	G 3459
JBF: FB	Hamburg, 23 Nov. 1901	1 bifolio, writing on 4 pages	G 3460
JBF: FB	Vienna, 12 Dec. 1907	1 bifolio, writing on 3 pages	G 3461
JBF: FB	Vienna, 25 Dec. 1914	1 bifolio, writing on 3 pages	G 3462
JBF: FB	Prague, 23 Oct. 1922	1 bifolio, writing on 1 page, letterhead of the "State Music and Drama Conservatory in Prague II, Na Slovanech"	G 3463
JBF: FB	Prague, 21 Nov. 1923	1 sheet, writing on 2 pages	G 3464
JBF: FB	[Prague], 8 Dec. 1929	1 sheet, writing on 1 page	G 3465
JBF: FB	[Prague], 2 Feb. 1930	1 sheet, writing on 1 page	G 3466
JBF: FB	[Prague], 26 Oct. 1930	1 sheet, writing on 1 page	G 3467
JBF: FB	[Prague], 5 Nov. 1930	1 sheet, writing on 1 page	G 3468
JBF: FB	[Prague], 22 Jan. 1931	1 sheet, writing on 1 page	G 3469
JBF: FB	[Prague], 30 Jan. 1931	1 sheet, writing on 1 page	G 3470
JBF: FB	[Prague], 1 Oct. 1931	1 bifolio, writing on 2 pages	G 3471
JBF: FB	[Prague], 13 Oct. 1931	1 sheet, writing on 2 pages, letterhead of the "President of the Czech Academy of Science and the Arts"	G 3472
JBF: FB	[Prague], 19 Oct. 1931	1 bifolio, writing on 3 pages	G 3473
JBF: FB	[Prague], 15 Dec. 1931	1 sheet, writing on 2 pages, letterhead of the "President of the Czech Academy of Science and the Arts"	G 3474
JBF: FB	[Prague], 12 April 1932	1 bifolio, writing on 2 pages	G 3475
JBF: FB	[Prague], 9 May 1932	1 bifolio, writing on 3 pages	G 3476
JBF: FB	[Prague], 7 Jan. 1935	1 bifolio, writing on 2 pages	G 3477
JBF: FB	Prague, 5 Nov. 1932	1 sheet, typed, 1 page, letterhead of the "Czech Academy of Science and the Arts"	G 3478

JBF: FB	[Prague], 23 April 1936	1 bifolio, writing on 3 pages	G 3479
JBF: FB	[Prague], 7 Jan. 1937	1 bifolio, writing on 3 pages	G 3480
JBF: FB	Přeštice, 7 Jan. 1937	1 bifolio, writing on 2 pages	G 3481
JBF: FB	[Prague], 16 Nov. 1937	1 sheet, writing on 1 page	G 3482
JBF: FB	[Prague], 22 Dec. 1937	1 sheet, writing on 1 page, letterhead of the "President of the Czech Academy of Science and the Arts"	G 3483
JBF: FB	[Prague, after 28 Oct. 1931]	1 sheet, writing on 2 pages, letterhead of the "President of the Czech Academy of Science and the Arts"	G 3484
JBF: FB	Prague, 19 Oct. 1931	1 sheet, typed, 1 page, letterhead of the "Czech Academy of Science and the Arts"	G 3485

Letter from Josef Bohuslav Foerster (JBF) to Berta Bílková-Nečasová (BB)

JBF: BB	Prague, 14 Oct. 1941	1 sheet, writing on 2 pages	G 3486

Letters from František Bílek (FB) and Berta Bílková-Nečasová (BB) to Josef Bohuslav Foerster (JBF) kept in the estate of J. B. Foerster, without inventory numbers

s. l. – sine loco, without identification of the place of origin

FB: JBF	Chýnov, [autumn of 1899?]	1 bifolio, writing on 4 pages, photograph of Bílek's house in Chýnov in the header
FB: JBF	Chýnov, [30 April 1900]	1 bifolio, writing on 4 pages
FB: JBF	s. l., [December 1900?]	1 bifolio, writing on 3 pages
FB: JBF	Chýnov, 21 Nov. 1901	1 sheet, writing on 1 page
FB: JBF	Smíchov u Prahy, 6 Mar. 1905	1 bifolio, writing on 3 pages, envelope, drawing by F. Bílek on p. 1
FB: JBF	s. l., [after 12 Dec. 1907] ⁴⁰	1 bifolio, writing on 1 page
FB: JBF	s. l., [late 1914 or early 1915?]	1 bifolio, writing on 1 page
FB: JBF	s. l., 28 Oct. 1922	1 sheet, writing on 1 page, wood engraving by F. Bílek in the header
FB: JBF	s. l., [between 15 and 21 Nov. 1923] ⁴¹	1 bifolio, writing on 3 pages, wood engraving by F. Bílek in the header
FB: JBF	s. l., [1925?] ⁴²	postcard with a lithograph after a drawing by H. Boettinger, writing on 1 page
FB: JBF	s. l., [1920s] ⁴³	postcard with a drawing by F. Bílek, writing on 1 page
FB: JBF	s. l., 28 Oct. 1931	1 sheet, writing on 1 page

40) Response to Foerster's letter dated 12 Dec. 1907, NM-ČMH, inv. no. G 3461.

41) Written between the date of the premiere of the opera *Srdce* (The Heart) on 15 Nov. 1923 and Foerster's response dated 21 Nov. 1923.

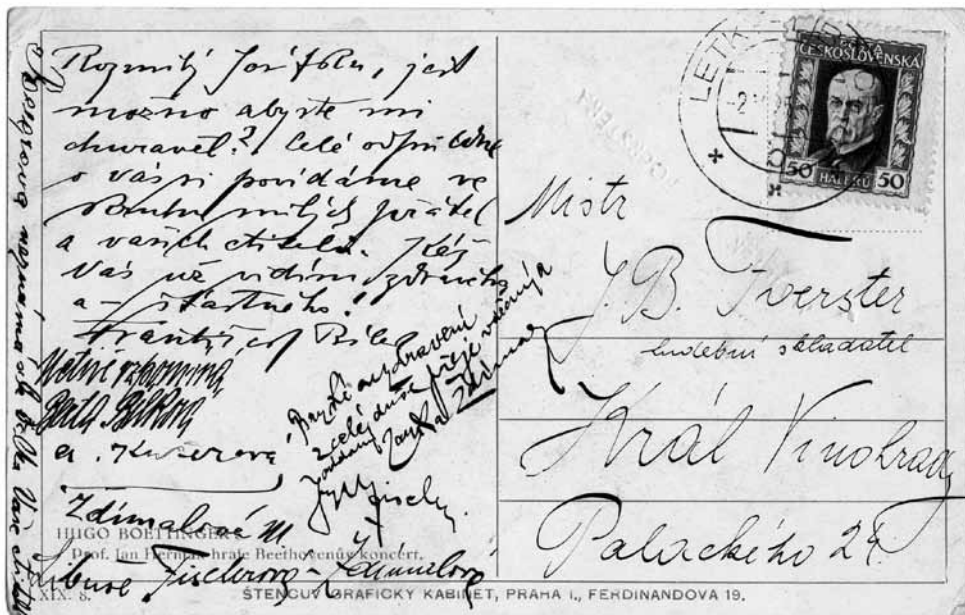
42) The year has been determined by an only partially legible rubberstamp.

43) Printed on the postcard is the text: "FRANTIŠEK BÍLEK – TO THE REVIVALIST MOVEMENT OF YOUNG CZECHOSLOVAK WOMEN." The movement was a branch of the YWCA (Young Women's Christian Association), which was established in Czechoslovakia in 1921.

FB: JBF	s. l., 4 Dec. 1931	1 sheet, writing on 1 page
FB: JBF	Prague, 6 May 1932	1 sheet, writing on 1 page
FB: JBF	s. l., [early Sept. 1932]	postcard with photograph of a monument at the grave of O. Březina titled <i>The Artist and His Sister Sorrow</i> , writing on 1 page
FB: JBF	s. l., 31 Dec. 1934	1 sheet, writing on 1 page
FB: JBF	Prague, 11 April 1936	1 sheet, writing on 1 page
FB: JBF	Prague, 10 Jan. 1937	1 sheet, writing on 1 page
FB: JBF	Prague, 21 Oct. 1937	1 sheet, writing on 1 page, envelope
FB: JBF	Prague, 23 Dec. 1937	1 sheet, writing on 1 page
FB: JBF	s. l., [1930s]	card in postcard format, writing on 1 page, wood engraving by F. Bílek beside the text on the left, ⁴⁴ reverse side blank
FB: JBF	Chýnov, 6 Jan. 1940	1 sheet, writing on 1 page
FB: JBF	Chýnov, 4 July 1940	postcard with photograph of Chýnov, writing on 1 page

Letters from Berta Bílková (BB) to Josef Bohuslav Foerster (JBF)

BB: JBF	s. l., 2 Jan. 1915	2 sheets, writing on 1 page
BB: JBF	s. l., 27 Jan. 1942	1 sheet, writing on 2 pages
BB: JBF	s. l., 28 Dec. 1950	1 sheet, writing on 1 page

Pohlednice zaslaná Františkem Bílkem Josefu Bohuslavu Foersterovi / Picture postcard from František Bílek to Josef Bohuslav Foerster, 1925 [?]

NM-ČMH, č. př. / Acquisition no. 46/98

44) I wish to thank Eva Paulová for determining the graphic technique.